

PAPER DETAILS

TITLE: DIJITAL PARA VE EGEMENLIK

AUTHORS: Mehmet ÇATLI,Sümeyye SIMSEK

PAGES: 151-184

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2025145>

DİJİTAL PARA VE EGEMENLİK

Digital Money and Sovereignty

Mehmet ÇATLI* - Sümeyye ŞİMŞEK**

TAAD

Yıl: 12, Sayı: 48
Ekim 2021, (151-184)

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi : 03.05.2021

Kabul Tarihi : 14.09.2021

Makale Türü: Araştırma

Article Info

Received Date: 03.05.2021

Accepted Date: 14.09.2021

Article Type : Research

ÖZET

Bu çalışmada dijital para birimlerinin egemenlikle olan ilişkisi ele alınmıştır. Paranın egemenlik ile doğrudan bir ilişkisi vardır. Para, egemenliğin sembolü olarak kabul edilmektedir. Egemenliğini göstermek isteyen hükümdarlar kendi adlarına para bastırmışlardır. Devletin kendi ulusal parası, onun egemenliğini simgelemektedir. Egemenlik kavramı para basma yetkisini de bünyesinde barındırır. Egemen devletler para basma tekelini elinde bulundurlar. Her devlet, kendi para birimi üzerinde tekele sahiptir, fakat devletin para üzerindeki egemenliği zamanla aşındırılmak istenmiştir. Bu amaçla ulus üstü kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur ve paranın kurallarını bunlar belirlemeye başlamışlardır. Küreselleşmenin etkisiyle teknoloji geliştikçe ulus devletlerin para üzerindeki egemenliğini aşındıracak başka bir şey daha ortaya çıkmıştır: dijital para. Literatürde dijital para kavramı yerine sanal para, kripto para gibi farklı kavramlar kullanılabilmektedir. Çalışmada ifade edilen dijital para birimleri ise merkez bankası tarafından çıkarılmamaktadır. Arkasında devlet gücü bulunmamaktadır. Dijital para birimleri devletsiz ve denetimsizdir. Devlet tarafından değil de özel kişiler tarafından çıkarılmaktadır. Bunlar devlet tarafından kontrol edilememektedir. Devlet tekeline meydan okumaktadır ve egemenliği tehdit etmektedir. Egemen, bu tehdit karşısında sessiz kalmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Genel Kamu Hukuku, İdare Hukuku, Dijital Para Birimi, Egemenlik, Merkez Bankası, Sanal Para, Kripto Para Birimi.

ABSTRACT

In this study digital currencies and its relation to sovereignty is handled. Money has direct relation with sovereignty. Money is accepted as a symbol of sovereignty. Rulers who want to display their sovereignty minted money in their own name. State's own national money symbolizes its sovereignty. Notion of sovereignty also includes mintage authority. Sovereign states hold the monopoly of minting money. Each state has a monopoly on its own currency, but state's sovereignty on money wanted to be abraded. For this purpose supra-national institutions and organizations have been established and they started to determine

Bu makale Etik Kurul İznine tabi değildir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, mehmet.catli@asbu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7998-8434>.

** Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı, sumeyyesimsek53@outlook.com, <https://orcid.org/0000-0001-9528-1543>

rules of money. As technology develops with the effect of globalization, something else has emerged that will abrade the sovereignty of nation state on money: digital money. In literature different notions can be used instead of the notion of digital money, such as virtual money, cryptocurrency. Digital currencies that expressed in study, aren't issued by central bank. There is no state power behind it. Digital currencies are stateless and uncontrolled. They issued by private person not by the state, They aren't controlled by state. It challenges state monopoly and threatens sovereignty. Sovereign doesn't remain silent in the face of this threat.

Keywords: General Public Law, Administrative Law, Digital Currency, Sovereignty, Central Bank, Virtual Money, Cryptocurrency.

GİRİŞ

Paranın egemenlikle doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır. Geçmiş zamanlarda hükümdarlar, egemenliklerinin bir göstergesi olarak kendi adlarına para bastırma yoluna gitmişler ve temel bir iktidar olan para iktidarını tekellerinde bulundurmışlardır. Taht mücadelelerinde egemenliğin kendisine ait olduğunu göstermek isteyenler de para basma yoluna gitmiştir. Hatta, egemene baş kaldırıp, kendi egemenliğini ilan etmeye çalışanların da kendi adlarına para bastıkları görülmüştür.

Modern çağ ile birlikte merkez bankaları kurulmuş ve devletler, para basma yetkisini merkez bankaları aracılığıyla kullanmaya başlamışlardır. Merkez bankalarının kurulmasında parada yaşanan dönüşümün, ülkeler arası ticaretin gelişmesinin, para politikalarının düzgün bir şekilde yönetilmesi ihtiyacının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca merkez bankalarının kurulmasında savaşların rolü de göz ardı edilemez. Nitekim başlarda merkez bankalarının öncelikli görevi savaş giderlerini finanse etmek iken sonradan, savaşların büyüyüp genişlemesi, büyük ekonomik krizlerin yaşanmasıyla merkez bankalarının görevleri de daha karmaşık hale gelmiştir.

İlerleyen süreçte çeşitli ulus üstü kurumlar oluşturulmuş, paranın kontrolü bu kurumların eline geçmiştir. Zira artık paranın kurallarını bu kurumlar belirlemekte, devletlere de bu kurallara uymak düşmektedir. Aksi halde kurala uymayan devletler, oluşturulan küresel sistemden dışlanacaklardır. Bu ulus üstü kurumlara Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası gibi kurumlar örnek gösterilebilir. Bunlara Amerika Merkez Bankası olan Federal Rezerv Sistemi'ni (FED) de dahil edilebilir. Zira yapısı itibarıyla bilinen anlamda bir merkez bankası olmayan FED, diğer ülkelerin para politikalarını ve ekonomik kararlarını etkilemektedir. Bu yönüyle FED de ulus üstü kurumların arasına dahil edilebilir.¹ Bunlar küresel düzeyde ekonomiyi kontrol etmeye başlamışlardır.

Ulus üstü kurumların ülkelerin ekonomilerini, para politikalarını yönlendirmeye başlamasıyla ulus devletlerin kendi ekonomileri ve para

¹ Güneş Yılmaz ve Yalçın Alganer "Amerikan Merkez Bankası (Fed)'nın Oluşumu, Tarihsel Seyri, İşleyişi ve Küresel Etkinliği" (2014) 51 (595) Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 56,59 vd.

politikaları üzerindeki mutlak egemenliği aşındırılmaktadır. Zira artık bu alanda söz söyleyen başka yapılar (ulus üstü kurumlar) bulunmaktadır. Ülkelerin kendi ulusal paraları da bu kurumların politikalarından etkilenmektedir. Nitekim bu kurumların yönettiği, hakim olduğu küresel sistemde tek bir para biriminin oluşturulması arzu edilmekte ve bu arzu, ulusal para birimleri için tehdit oluşturmaktadır. Tek bir para birimini geçerli kabul etmek, diğerlerini yok saymak anlamına gelmektedir. Piyasalarda devletlerin egemenliğini temsil eden ulusal paraların yok sayılması devletin egemenliğinin de yok sayılması anlamına gelecektir.

Küreselleşmenin etkisiyle ulus devletlerin ekonomi üzerindeki hakimiyetini kaybetmeye başladığı görülmektedir. Ulus üstü kurumların politikaları sebebiyle para üzerindeki egemenliği aşınan ulus devletler, küreselleşmenin beraberinde getirdiği teknolojik gelişmelerden de etkilenmiştir. Teknolojide yaşanan gelişmeler paraya da yansımış, para dijitalleşmeye ve fiziksel gerçekliğini kaybetmeye başlamıştır. Paranın dijital ortama taşınması ekonomide birçok kolaylığı beraberinde getirse de dijital para birimlerinden bazılarının bünyesinde barındırdığı risklere karşı dikkatli olunmalıdır. Nitekim yeniliklere ve gelişmelere kulak tıkamak, ayak diremek ne kadar yanlışsa her türlü yeniliği sorgusuz sualsiz kabul etmek, doğrudan benimsemek de o kadar yanlıştır.

Dijital para birimlerinin oluşturulmasını yalnızca teknolojideki gelişmelere bağlamak, teknolojik gelişmelerin zorunlu bir sonucu olarak görmek pek doğru olmayacaktır. Bu paraların oluşturulmasının arkasında teknolojinin nimetlerinden faydalanarak ekonomik işlemleri kolaylaştırma saikinin olduğu düşünülebilse de ulusal paraları etkisizleştirme, devlet egemenliğine meydan okuma amacının da bulunduğunu ifade etmek gerekir.

Dijital para birimleri devletin para basma tekeline, dolayısıyla egemenliğine meydan okumaktadır. Egemen devlet, egemenliğinin gereği olarak para basma tekeline elinde bulundururken egemene başkaldırmak isteyenler, devletin egemenliğini tanımak istemeyenler veya yeni bir egemenlik kurmak isteyenler, para basma yoluna giderek kendi egemenliğini ilan etme çabasındadır. Geçmişte hükümdara başkaldırmak için para basmaya kalkışanların güttüğü saik ile günümüzde dijital parayı çıkaranların saiki aynıdır. Arkasında devlet gücü bulunmayan, devleti temsil etmeyen bu paralar, ulusal paraları tehdit etmektedir. Piyasalarda devleti temsil eden ulusal paraları etkisizleştirme çabasına girilmesi, bunun bir göstergesidir.

Dijital para birimlerinin ortaya çıkarılmasıyla para, devletsizleştirilmeye çalışılmaktadır. Bir devlet tarafından çıkarılmayan, arkasında merkezi bir otorite ve bu otoritenin denetimi olmayan dijital paralarla yeni bir sistem, yeni bir düzen inşa edilmeye çalışılmaktadır. Bu yönüyle otoritesiz, denetimsiz, ulusal kimlikten uzak, yasal düzenlemelerin bulunmadığı bir düzen hayal edilmektedir. Fakat bunun sürdürülebilir olmadığını ifade etmek gerekir.

Nitekim günümüzdeki duruma bakıldığında dahi bunun sürdürülebilir olmadığı kolayca görülebilecektir.

Günümüzde, merkezi otoritenin kontrol edemediği bu paralarla kara para aklama, terör örgütlerine yardım gibi suçların işlendiği bilinmektedir. Kontrolün yapılamıyor olması, bu suçların işlenebilmesi için elverişli bir ortam meydana getirmektedir ki bu, devletin egemenliğini içten içe tehdit etmektedir. Para transferinin ne amaçla, nereye yapıldığının bankalarca kontrol edilmiyor oluşu da suç işlenmesini kolaylaştırmaktadır.

Dijital para birimleri merkez bankalarınca çıkarılmadığı, merkezi otorite tarafından düzenlenmediği için arkalarında merkezi otoritenin güvencesi de olmayacaktır. Dolayısıyla bu paralar sebebiyle bir mağduriyet yaşayanlar arkalarında merkezi bir otoritenin desteğini bulamayacaklar ve bu durum, mağduriyetlerinin daha da artmasına sebep olacaktır.

Dijital para birimleri devletin egemenliğini tehdit ederken, egemen devletlerin bu duruma seyirci kalacakları elbette ki düşünülemez. Egemen devletlerin karşı hamle olarak dijital para birimlerini yasaklama yoluna gittikleri ya da kendi merkez bankalarında kendi dijital paralarını üretme çabasına giriştikleri görülür.

Çalışmada dijital para terimi üst kavram olarak kullanılmış, bu kavram ile merkez bankaları tarafından çıkarılmayan, merkezi otoritenin denetimine tabi olmayan para birimleri kast edilmiştir. Bunlar içerisine sanal para, kripto para, Bitcoin dahildir. Bazı kaynaklarda dijital paralar yerine kripto para birimleri, sanal para birimi şeklinde ifadelerin de kullanıldığı görülmektedir.²

Çalışmanın ilk kısmında, paranın egemenlikle ilişkisi kapsamında ilk olarak paranın egemenlik sembolü oluşundan ve hükümdarların para basma yetkisinden bahsedilmiştir. Ülkeler arası ticaretin gelişmesi ve kağıt paraların kullanılmaya başlanmasıyla merkez bankalarının kurulması anlatılmıştır. Daha sonra ulus üstü birtakım kurumların oluşturulması ele alınmıştır. Ulus üstü kurumların farklı amaçlara sahip ve çok çeşitli olması sebebiyle çalışma kapsamında sadece konu açısından daha önemli olduğu kanaatine varılan IMF ve Dünya Bankası'na yer verilmiş, diğer ulus üstü kurum-kuruluş ve örgütlere değinilmemiştir. Ayrıca Federal Rezerv Sistemi'nden bahsedilmiştir. Yaşanan gelişmelerde küreselleşmenin etkisine değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında paranın dijitalleşme sürecinden bahsedilmiştir. Dijital para birimlerinin mantığının, amaçlarının ve sistemin nasıl işlediğinin anlaşılabilmesi adına sanal para, kripto para kavramlarına değinilmiş, kamuoyunda daha fazla bilinen Bitcoin ele alınmıştır. Bitcoin'den başka, pek

² Burcu Aslantaş Ateş "Kripto Para Birimleri, Bitcoin ve Muhasebesi" (2016) 7 (1) Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 349,351. Ayrıca bkz. Betül Üzer, Sanal Para Birimleri (2017) Uzmanlık Yeterlilik Tezi 10.

çok dijital para birimi olmasına rağmen konunun dışına çıkmamak için diğer dijital para birimlerine çalışmada yer verilmemiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son kısmında dijital para birimlerinin egemenlikle olan ilişkisi incelenmiş, dijital paraların egemenliğe karşı bir tehdit olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca, egemenin bu tehdit karşısında nasıl bir tutuma sahip olduğuna yer verilmiştir. Devletler bu tehdit karşısında farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Çalışmada yalnızca devletlerin dijital para birimlerini yasaklamasından ve kendi dijital para birimlerini üretmeye çalışmalarından bahsedilmiştir.

I. PARA VE EGEMENLİK İLİŞKİSİNİN TARİHİ SEYRİ

Çalışmanın bu kısmında, paranın egemenliği simgelediğinden bahsedildikten sonra paranın dönüşümü ve ülkeler arası ticaretin gelişimiyle birlikte merkez bankalarının oluşturulmasından bahsedilecektir. Küreselleşmeyle birlikte ulus üstü kurumların oluşturulması ve paranın kontrolünün çoğunlukla bu yapıların denetimine geçmesinden bahsedilecektir. Bu sürecin incelenmesi, sonraki bölümlerde ele alınacak konuların anlaşılması bakımından önemlidir. Zira devletin para üzerindeki egemenliğinin git gide nasıl aşındırıldığı görülmüş olacaktır.

A. EGEMENLİK SEMBOLÜ OLARAK PARA

Egemenlik deyince akla ilk gelen ve onu ilk kez tanımlayan Jean Bodin'e göre egemenlik, bir topluluğun mutlak ve daimi gücüdür. Egemenlik süreklidir, zamanla, güçle ya da işlevle sınırlı değildir ve mutlaklıdır. Onu bir süreyle, güçle ya da işlevle sınırlandırmak egemenliğin doğasına aykırı olacaktır. Nitekim mutlak egemen, kendisinden daha büyük olan Tanrı'dan sonra³, üzerinde hiçbir şeyi tanımaz.⁴

Bodin'e göre egemenlik kanun yapmak, yargılama yapmak, para basmak gibi yetkilerden oluşmaktadır.⁵ Bu yönüyle para basmanın egemenliğin bir unsuru olduğu görülmektedir. Devletlerin kendi paralarını basmaları, bağımsızlıklarının temel göstergelerindendir.⁶ Tarih boyunca hükümdarlar, egemenliklerinin bir göstergesi olarak kendi adlarına para bastırmışlardır.

³ Bütün hükümdarlar doğa kanunları ve ilahi kanunlara uymak zorundadır. Egemenin mutlak gücü, Tanrı'nın koyduğu kanunlara kadar erişemez. Jean Bodin "Devletin Altı Kitabı" Batıya Yön Veren Metinler II <<http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/makale/devletin-alti-kitabi.html>> Erişim Tarihi 07 Mart 2021

⁴ Jean Bodin, On Sovereignty, Julian H. Franklin (ed) (first published, Cambridge University Press 1992) 1-4

⁵ Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Esasları (6. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım 2015) 164

⁶ "Türkiye'de Banknot Basımının Tarihçesi" (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2012) <<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ff12d2fd-64d1-46cd-955b-6e45a51c2930/02.pdf?MOD=AJPERES>> Erişim Tarihi 07 Mart 2021

Bu eylem, hükümdarın hükümdarlığını berkiten en önemli egemenlik alametlerindendir. Bir hükümdar tahta çıktığı vakit ilk iş olarak para bastırmıştır. Bu paraların üzerinde hükümdarın adı, unvanı ve lakapları yer almaktadır.⁷

İslam dünyasında Emeviler'den itibaren sikke⁸, egemenliğin ve bağımsızlığın simgesi olarak kabul görmüştür. Öyle ki devletin başına geçen bir hükümdarın sikke darb ettirmesi (o zamanki ifadesiyle sikke kestirmesi) adet haline gelmiştir. Tasvir yasağı dolayısıyla İslam devletlerinin sikkelerinde resim bulunmasa da sikke üzerinde hükümdarın ismi, sıfatları, hükümdara ait çeşitli unvanlar hatta kelime-i tevhid ya da çeşitli dualar bulunmaktadır. Ancak bilinmelidir ki Türk beyliklerine ait sikkelerde tasvir ve resimler yer almış yani tasvir yasağı uygulanmamıştır. Örneğin, sikkede taht üzerinde oturulduğunu tasvir eden figürler bulunmaktadır.⁹

Sikke üzerinde yer alan figürlerde egemen gücün tasvir edildiği söylenebilecektir. Nitekim egemenlik ve para ilişkisi üzerinden düşünüldüğünde, para üzerinde gerek hükümdarın isminin, onun sıfatlarının ve unvanlarının bulunması gerekse onun hakimiyetini, otoritesini simgeleyen tahtının tasvir edilmesi paranın, egemenliğin bir sembolü olduğunu açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Başka bir ifade ile para basma yetkisini elinde bulunduran hükümdar, basılan para üzerinde yer alan bu unsurlarla adeta kendi mutlak egemenliğini sergilemekte ve hakimiyetini herkese ilan etmektedir.

Hükümdarlar parayı egemenliklerinin bir sembolü olarak görürken adeta bunu pekiştirmek istercesine paraların üzerine anlamlı sözler, yüceltici ifadeler ve unvanlar yerleştirmişlerdir. Örneğin, I. Murat'ın sikkelerinde “el-Melikü'l-adil” unvanı yer almaktadır. Yıldırım Beyazıt'ın sikkelerinin ön yüzünde ise “mülkü daim olsun” manasına gelen “hullide mülkühu” şeklindeki yazı yer almaktadır. Fatih Sultan Mehmet Han'ın bastırdığı sikkenin üzerinde “iki karanın sultanı ve iki denizin hakanı sultan oğlu sultan” manasına gelen unvanı yer almaktadır.¹⁰

Kanuni Sultan Süleyman'dan önce tahta çıkan padişahlar tecdid-i sikke siyasetini uygulayarak kendilerinden önce bastırılan sikkeleri yasaklamışlar ve kendi adlarına sikke bastırmışlardır.¹¹ Her hükümdar kendisinden önceki dönemde bastırılan parayı yasaklayarak kendisine has, kendi egemenliğini

⁷ Zeki Atçeken ve Yaşar Bedirhan, Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi (3. Baskı, Eğitim Yayınevi 2016) 39

⁸ Sikke, ağırlığı önceden ayarlanmış bir madeni para türüdür. Sikkenin üzerinde darbeden devletin, hükümdarın yahut resmi bir otoritenin yazı ya da simgesi yer almaktadır. İslam devletlerine ait sikkelerin bakır, gümüş ve altın olarak basıldığı görülmektedir. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 37 (2009) 179

⁹ (n 8) 179

¹⁰ (n 8) 182-184

¹¹ Ekrem Erdem, “Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası” (2006) (56) Bankacılar Dergisi 10, 11

yansıtacak olan yeni bir para bastırması, bu yolla kendi egemenliğini adeta yeniden ilan etmiştir.

Özellikle saltanat mücadelelerinde tahtı ele geçiren, tahtın yeni sahibi olan ve egemenliğin artık kendisinin elinde olduğunu göstermek isteyenlerin, kendi adlarına para bastırma ve dahi kendi adlarına hutbe okutma yoluna gittikleri görülür. Örneğin; II. Beyazıt ve kardeşi Cem Sultan arasındaki saltanat mücadelesinde Cem Sultan, kısa bir süre Osmanlı tahtında kalsa da hakimiyetinin bir göstergesi olarak kendi adına para bastırmıştır.¹²

Egemenliği ele geçiren ve onu artık elinde bulunduran otorite, para basma yetkisinin de sahibi olmakta, bir başka ifade ile para basma tekeline sahip olmaktadır. Para basma tekeli bir kişiye yani krala¹³, hükümdara ait olabileceği gibi ulusa da ait olabilir.

Günümüzde devletler, para basma yetkisini merkez bankaları vasıtasıyla kullanılır. Bunların egemenliğine meydan okumak isteyen güçler için en etkili yollardan birisi, egemenin para basma tekeline elinden almak için birtakım mekanizmalar üretmektir. Günümüzde bu mekanizmalara dijital para birimleri örnek gösterilebilir. Nitekim dijital para birimleri de onu üretenlerin egemenliğini temsil etmekte, bu yönüyle devletin para basma tekeline, dolayısıyla egemenliğine bir tehdit oluşturmaktadır.

B. MERKEZ BANKALARININ KURULMASI

Her şeyde ve her alanda değişiklik olduğu gibi zamanla para da değişim ve dönüşüm meydana gelmiştir. Değerli madenlerden üretilen sikkenin yerini 18. yüzyıldan itibaren sikkeye nazaran daha rahat taşınabilen kâğıt paralar almaya başlamıştır. Kâğıt paralar, bir diğer ifade ile banknot, o dönemlerde bankalardan madeni para karşılığında sağlanarak banknotun değeri korunmaya çalışılmıştır. Ancak I. Dünya Savaşı sonrasında madenlerden yapılan bu paralar tamamen ortadan kaldırılmıştır.¹⁴ Madenden yapılan paraların yerini kâğıt paraların almasıyla bunların basımı ve ihracatı konuları gündeme gelmiş, bunun zorunlu bir sonucu olarak da merkez bankaları finansal piyasalarda yerini almıştır.¹⁵

Devletler, dış ticaret yapmaya başlayıp ekonomileri büyüdükçe para ile ilgili konular gittikçe karmaşık bir hal almaya başlamıştır. Ülkeler borçlanmaya başlamış, zamanla bu borçlar daha da artmıştır. Bütçeleri açık vermeye

¹² (n 8) 183

¹³ Anayasaların bazılarında halen para basma hakkının Kral'a, Büyük Dük'e ait olduğu yönünde düzenlemeler bulunmaktadır. Örneğin, Belçika, Danimarka ve Lüksemburg Anayasalarında durum böyledir. Kemal Gözler, Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi (1. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları 2001) 233

¹⁴ Kültür ve Tarih Ansiklopedisi 2 210-211

¹⁵ Meltem Keskin, Merkez Bankası ve Hazine (2. Baskı, Astana Yayınları 2020) 18

başladığı için bu açığı kapatmaya çalışan ülkeler tekrar tekrar borç alarak çıkmaza girmişlerdir. Bu yaşananlar para politikalarını uygulayacak ayrı bir kurumun ne kadar elzem olduğunu göstermiştir. Bu amaçla, para politikalarına yön verecek bir kurum olan merkez bankaları kurulmuştur.¹⁶

Fülberth uluslararası ticaretle birlikte kağıt paranın kullanıldığı ve altının olmadığı yerlerde de ticaretin yapılabilmesi amacıyla merkez bankasının kurulduğundan bahseder.¹⁷ Bir başka düşünceye göre ise merkez bankalarının kurulabilmesi, kralın sınırsız yetkilerine bir sınırlama getirilmesi ve hukuk kurallarının oluşturulmasıyla mümkün olabilmektedir. Merkez bankalarının ortaya çıkışıyla paranın yönetimi, para ile ilgili teoriler ve politikalardan söz edebilmek mümkün olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında merkez bankalarının “paranın kuralının somutlandığı kurumlar” olduğu ifade edilmektedir. Bu durum burjuvazinin güç kazanması ve ulus devletlerin gelişimi ile yakından ilgilidir.¹⁸

Para iktidarının temel bir iktidar olduğu hususuna dikkat etmek gerekir. Zira işlemlerin, muamelelerin sekteye uğramaması için, işletmelerin kredi bulamadıklarından dolayı hareket edemez hale gelmemeleri için paranın ekonomiye düzgün bir şekilde ve yeterli miktarda arz edilmesi elzemdir. Aksi halde, krizlerle karşı karşıya kalınabilir. Bu nedenle hükümetler para arzını ve bankacılık sistemini yönetsin diye merkez bankalarını kurma yoluna gitmişlerdir.¹⁹

Merkez bankalarının kurulmasıyla birlikte devletler paranın kontrolünü bunlar vasıtasıyla sağlamaya çalışmışlardır. Merkez bankalarına para basma, para politikalarını uygulama ve denetim görevleri verilmiştir. Böylelikle para basma yetkisi tek elde toplanmıştır.²⁰ Yani devlet, bir başka kurum, banka ya da kişi değil merkez bankaları aracılığıyla egemenliğinin bir görünümü olan para basma yetkisini kullanmaktadır.

Yapılan savaşlar sebebiyle kamu harcamalarının finanse edilebilmesi adına, altın ya da gümüşe çevrilebilir banknot ihracını gerçekleştirecek birtakım kuruluşlara ihtiyaç duyulmuştur²¹ ki bu güvenilir kuruluşlar, merkez

¹⁶ Harun Ünal, Merkez Bankası Bağımsızlığı’nın Enflasyon ile İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama (2008) Atatürk Üniversitesi SBE 1

¹⁷ Georg Fülberth, Kapitalizmin Kısa Tarihi, çev. Sadık Usta (4. Basım, Yordam Kitap 2018) 159

¹⁸ Bülent Hoca, Bankacılıkta Doğrudan Yabancı Yatırımlar: 1994 Sonrası Dönüşüme Marksist Bir Yaklaşım (2008) Marmara Üniversitesi SBE 5

¹⁹ “Dünya’da ve Türkiye’de Merkez Bankacılığı” (Ankara Üniversitesi) <https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/23984/mod_resource/content/1/Bankacilik_S.ve_Mev_3.pdf> Erişim Tarihi 16 Mart 2021

²⁰ Keskin (n 15) 18

²¹ İsmail Hakkı İçcan, “Dünyada Merkez Bankacılığının Gelişimi ve 2008 Finansal Krizi’ne Yönelik Yaklaşımları ile Amerikan ve Avrupa Merkez Bankacılığı” (2016) 27 (101) Ekonomik Yaklaşım 63, 69

bankalarıdır. İlk zamanlarda merkez bankalarının amacının savaş dönemlerinde ülkelerin savaş giderlerini finanse etmek ve ayrıca bütçe denkliliğini sağlamak olduğu anlaşılmaktadır.²²

20. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan I. Dünya Savaşı, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı (Büyük Buhran) ve sonrasında II. Dünya Savaşı ile birlikte para-kredi araçları ile para politikalarının ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştır. Böylelikle merkez bankalarına daha karmaşık görevler yüklenmiştir.²³ II. Dünya Savaşı ile birlikte sömürge altındaki ülkelerin birer birer bağımsızlıklarını kazanmalarına bağlı olarak merkez bankalarının sayılarında da bir artış meydana gelmiştir.²⁴

Dünyanın en eski Merkez Bankası 1668’de kurulan İsveç Riksbank olarak kabul edilmektedir.²⁵ Riksbank’ın ardından 1694 yılında The Bank of England (İngiltere Bankası) kurulmuştur. Felemenk’e savaş açmak ve bunun için gereken parasal kaynağın sağlanabilmesi adına bu Banka kurulmuştur.²⁶ Para politikalarıyla ilgili olarak hükümete danışmanlık yapan İngiltere Bankası, 1946 yılında kamulaştırılmıştır.²⁷

C. PARANIN KONTROLÜNÜN DEVRİ

Değişim ve dönüşümler parayla sınırlı kalmamış, paranın kontrolü de el değiştirmiştir. IMF, Dünya Bankası gibi ulus üstü kurumların ve Federal Rezerv Sistemi’nin oluşturulmasıyla paranın kontrolü bunlara geçmiştir. Nitekim bu

²² Fatma Turna, “Geçmişten Günümüze Merkez Bankaları ve Modern Merkez Bankacılığının Bir Örneği: Avrupa Merkez Bankası” (2014) 1 (1) Journal of Life Economics 41, 42

²³ Erdinç Tokgöz, “Merkez Bankalarının Bağımsızlığı” (1995) 13 Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1, 5

²⁴ Turna (n 22) 42

²⁵ “1668-Sveriges Riksbank is Founded” (Sveriges Riksbank) <<https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/1600-1699/sveriges-riksbank-is-founded/>> Erişim Tarihi 18 Mart 2021 Riksbank’ın kurulduğu yıllarda kraliyet güçlerinin bankaya karışmaması, yönünde karar alınsa da 1689 yılında mutlak monarşiyi getiren Charles XI, banka üzerindeki gücü ve iktidarı ele geçirmiştir. Her konuda son sözü kraliyet güçlerinin söyleyeceğine karar vermiştir ki bu, Riksbank için de geçerli olan bir durumdur. Hatta bankayı kontrol etmek isteyen Charles XI, bankanın adını bir süreliğine de olsa Majestelerinin Eyalet Bankası olarak bilinmesi için değiştirmiştir. Ülkenin merkez bankasını kendi mutlak egemenliği üzerinde bir gölge olarak gördüğü için Kral’ın böyle bir tutuma sahip olduğu söylenebilecektir. “1689- Absolute Monarchy Takes Power Over The Bank” (Sveriges Riksbank) <<https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/1600-1699/absolute-monarchy-takes-power-over-the-bank/>> Erişim Tarihi 18 Mart 2021

²⁶ İngiltere Bankası, Napoleon Savaşları’nda da orduya kaynak sağlayarak mevcut konumunu daha da güçlendirmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde İngiltere Bankası, merkez bankası yetkileri ile donatılmıştır. Bu yüzyılda iki ekonomik kriz yaşanmış, bu krizler esnasında İngiliz Bankası’nın doğru müdahaleleri sayesinde ekonomi düzene girmiştir. Bunun sonucunda Banka’nın itibarı artmış ve “Bankaların Bankası” unvanına layık görülmüştür. Keskin (n 15) 19

²⁷ The Editors of Encyclopaedia Britannica, “Bank of England” (Britannica) <<https://www.britannica.com/topic/Bank-of-England>> Erişim Tarihi 18 Mart 2021

kurumlar kurallar koymakta²⁸, politikalar belirlemekte ve ülkeler de bunlara ayak uydurmaya çalışmaktadır. Bu durum ulus devletlerin para üzerindeki mutlak egemenliğini erozyona uğratmaktadır.

1. Federal Rezerv Sistemi

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) merkez bankası, Federal Rezerv Sistemi (FED) olarak bilinir. FED, özerk ve özel yapısı dolayısıyla bilinen anlamda, tipik bir merkez bankası olmaktan uzaktır. Yalnızca ABD'nin değil küresel anlamda da ülkelerin para ve maliye politikaları üzerinde etkisi bulunan bir yapıdır. Öyle ki küresel ölçekte ekonomiler, politikalarını FED'in kararlarına, yapmış olduğu uygulamalara göre ayarlamaya, ona göre planlamalar yapmaya çalıştıkları bir gerçektir. Bu yönüyle FED'in adeta uluslar üstü bir kurum olduğu rahatlıkla söylenebilecektir.²⁹

ABD merkez bankacılığında ilk girişim Kongre tarafından 1791 yılında kurulan First Bank of the United States olmuş fakat uzun sürmeyerek kapatılmıştır. 1816 yılında merkez bankası fikri bir kez daha gündeme gelmiş ve Second Bank of the United States kurulmuştur. Fakat yine uzun soluklu olamamış ve 1836 yılında kapatılmıştır. Böylelikle Amerika'da merkez bankacılığında ikinci deneme de başarısız olmuştur.³⁰

1907 yılında Wall Street'te yaşanan finansal felaketle³¹ (financial disaster) birlikte köklü bankalar batmıştır. Bu felaketin temel sebebi para politikalarının kontrolsüz kullanılması dolayısıyla likidite kıtlığı yaşanmasıdır.³² Bir bankerin likidite desteğiyle bu krizden çıkmıştır.³³ Ülkenin merkez bankasının bulunmaması, kriz döneminde savunmasız kalmasına sebep olmuştur. Bu sebeple krizden sonra bankacılık reform hareketi hız kazanmıştır.

1910 yılında birkaç kişi, Jekyll Adası'nda bankacılık reformunu tartışmak, formül üretmek ve merkez bankacılığı ile ilgili planlar yapmak için gizlice bir araya gelip Aldrich Planı'nı oluşturmuşlardır. Bu Plan Kongre'de reddedilse de Plan'ın ana hatları ve içeriği, sonradan kabul edilen bir tasarıya model oluşturmuştur.³⁴ Sonradan Federal Reserve Act alelacele bir şekilde

²⁸ Fülberth (n 17) 159

²⁹ Yılmaz ve Alganer (n 1) 59 vd.

³⁰ "History of the Federal Reserve" (Federal Reserve Education) <<https://www.federalreserveeducation.org/about-the-fed/history>> Erişim Tarihi 22 Mart 2021

³¹ "Aldrich Plan" <[http://www.let.rug.nl/usa/essays/general/a-brief-history-of-central-banking/aldrich-plan-\(1910\).php](http://www.let.rug.nl/usa/essays/general/a-brief-history-of-central-banking/aldrich-plan-(1910).php)> Erişim Tarihi 22 Mart 2021

³² Yılmaz ve Alganer (n 1) 61-62

³³ Bu sebeple 1907'de John Pierpont Morgan isimli bir banker, ABD hükümetini ekonomik krizin pençesinden kurtarması ve Hükümet'e yardım etmesi için çağrılmıştır. Morgan, merkez bankası gibi hareket ederek bankalara likidite desteği sağlamış ve krizden çıkmıştır. Editors of Biography.com, "J. P. Morgan Biography" (Biography.com, 12 June 2020) <<https://www.biography.com/business-figure/jp-morgan#synopsis>> Erişim Tarihi 22 Mart 2021

³⁴ "Aldrich Plan" (n 31)

Kongre'den geçirilip Başkan tarafından imzalanarak tartışmalı bir şekilde de olsa yasalaşmıştır (1913). Federal Reserve Act ile Kongre, sahibi olmadığı bir merkez bankasına para basma yetkisini devretmiştir. Böylece ülke genelinde (Amerika), 12 tane Federal Rezerv Bankası kurulmuştur. ABD Başkanı'nın atadığı ve Senato'nun onadığı bir Yönetim Kurulu da 12 Banka'nın koordinasyonunu sağlayacağı gibi ulusal para politikasının yürütülmesinden de sorumlu olacaktır.³⁵

FED'in para basma yetkisinin bulunmasına rağmen ve para arzını, faizleri ve enflasyonu kontrol edebilmesine rağmen kimseye hesap verme zorunluluğunun bulunmaması, özel ve özerk bir yapıda bulunması, vergi vermiyor oluşu bazı kesimlerce eleştirilmektedir. Hissedarlarının tamamıyla bankacılık sektöründen olması ve sekiz adet özel bankanın ortaklaşa kurup yönettiği bir sistem olması da dikkat çekici bir durumdur.³⁶ Sonuç olarak bilinen anlamda bir merkez bankası mantığından uzak olduğu görülmektedir.

2. Büyük Buhran ve Sonrasında Ulus Üstü Kuruluşlar

19. yüzyılın ikinci yarısındaki ekonomik rekabet sebebiyle I. ve II. Dünya Savaşları yaşanmıştır. Bu savaşlar ve yaşanan ekonomik krizler bütün ülkeleri derinden etkilemiş, devletlerin yapısı ve fonksiyonlarında değişim ve dönüşümler yaparak iki kutuplu dünya düzenini meydana getirmiştir. Ekonomik krizler ve savaşlarla birlikte devletin ekonomiye müdahalesini savunan görüşler benimsenmeye başlamıştır. Bilhassa Büyük Buhran ve sonrasında yaşananlar, kapitalizmin kendisini yenileyemediğini gözler önüne sermiştir.³⁷

1929 yılında ABD'de küresel bir kriz başlamış ve bu kriz Avrupa kıtasına yayılmıştır. Kriz dolayısıyla ülkelerin ekonomileri büyük zarar görmüştür. 1929 Ekonomik Buhranı (Büyük Buhran) olarak adlandırılan bu krizden II. Dünya Savaşı'na kadar olan süreçte ülkeler enflasyon sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu süreçte ülkeler, uluslararası ticarette diğerlerine karşı fiyat avantajı sağlayabilmek adına ulusal para birimlerinin değerini sürekli olarak düşürmüşler, bu durum ise dış ticarete darbe vurmuştur. Bu ülkeler ayrıca ülke içinde yabancı para birimlerinin dolaşımını, saklanmasını vs. yasaklayarak yabancı para karşısında kendi ulusal para birimlerinin geçerliliğini korumaya çalışmışlardır. Ancak ülkelerin uyguladıkları bu politikalar kendi ülkelerine büyük zararlar vermiş, işsizlik artmış ve milli gelirden ciddi düşüşler yaşanmıştır.³⁸

³⁵ Yılmaz ve Alganer (n 1) 62

³⁶ Yılmaz ve Alganer (n 1) 62-63

³⁷ Selahaddin Bakan ve Gökhan Tuncel, "Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi" (2012) 2 (3) Birey ve Toplum 51,58.

³⁸ Mehmet Karakaş ve Mehmet Adak, "Küreselleşen Dünya Ekonomisi ve IMF'nin Değişen Rolü" (2013) 9 (18) Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi 157, 159

1944 yılında 44 müttefik ülke Bretton Woods'ta Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı (United Nations Monetary and Financial Conference) için bir araya gelmiştir. Bu Konferans sonunda Bretton Woods Antlaşması ve Sistemi³⁹ ortaya çıkmıştır. Bu Antlaşma ile “altın standardına sabitlenmiş sabit bir döviz kurunun oluşturulması” amaçlanmıştır. Konferansla birlikte Dolar, rezerv para⁴⁰ olmuş ve para, büyük oranda dolara endekslenmiştir. Doların da karşılığında altın bulundurulması gerekmektedir. Dolar temel para birimi olarak kabul edilirken ve dünya dolara mahkum edilirken elbette ki diğer devletlerin fikri sorulmamıştır.⁴¹

Konferans'ın asıl önemli tarafı International Monetary Fund (IMF) ve Dünya Bankası olarak bilinen Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası'nın (International Bank for Reconstruction and Development / IBRD) kurulmasıdır.⁴² Bu kurumlar dünyayı ekonomik bunalımın pençesinden kurtarabilmek, Avrupa'yı yeniden inşa edebilmek için finans sağlama amacıyla kurulmuşlardır.⁴³

Stiglitz'e göre IMF'nin kurulmasında etkili olan şey, yani bunun arkasındaki düşünce; ekonomik istikrarın sağlanabilmesinin yolunun küresel düzeyde kolektif bir faaliyete ihtiyaç duyulduğu inancıdır. Bu, Birleşmiş Milletler'in (BM) kurulmasına yol açan mantıkla aynıdır. Zira BM de politik istikrarın sağlanabilmesi amacıyla yine küresel düzeyde kolektif faaliyete ihtiyacın bulunduğuna yönelik inançtır.⁴⁴ Bunların özellikle, ülkelere yardım sağlayarak,

³⁹ Bretton Woods Sistemi'nin temelinde yatan fikir, uluslararası ekonomik işlemlerin sabit döviz kurları yoluyla ve serbest ticaret ile teşvik edilmesi gerektiğidir. Michele Chang, Monetary Integration in the European Union (First Published, Palgrave Macmillan) 16

⁴⁰ Şerif Dilek, “Blockchain Teknolojisi ve Bitcoin” (2018) (231) Analiz, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı 1, 9

⁴¹ Kamil Güngör, “Kripto/Dijital Para Ne Kadar Güvenli” (2021) 8 (97) Ayrıntı Dergisi 56, 57-60

⁴² “The Bretton Woods Conference, 1944” (U.S. Department of State) <<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/wwii/98681.htm#:~:text=The%20Bretton%20Woods%20Conference%2C%20officially,post%2DWWII%20international%20monetary%20system>> Erişim Tarihi 29 Mart 2021

⁴³ Joseph Stiglitz, “Küresel Kurumların Vaatleri” içinde Held, D. ve McGrew (eds), Küresel Dönüşümler (2. Baskı, Phoenix Yayınevi 2014) 566

⁴⁴ Joseph E. Stiglitz, Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, Çev. Arzu Taşçıoğlu/ Deniz Vural (1. Basım, Plan B Yayıncılık 2002) 32-33. IMF üye ülkelerin ekonomilerini izlemekte ve denetlemektedir. Bu ekonomik gözetim hem ulusal hem de küresel düzeyde yapılmaktadır. Bu yolla IMF hem üye ekonomileri hem de küresel ekonomileri bir bütün olarak etkileyen olayları, durumları izlemektedir. IMF ayrıca ödemeler dengesi problemi yaşayan üyelere borç vermektedir. Para politikaları, kur vb. konularda teknik destek sunmaktadır. “How Does the International Monetary Fund Function?” (Investopedia) <<https://www.investopedia.com/ask/answers/051415/how-does-international-monetary-fund-function.asp#:~:text=The%20International%20Monetary%20Fund%20aims,%2C%20lending%2C%20and%20capa>>

onlara borç vererek uluslararası para sistemini yönettiğini ifade etmek gerekir.⁴⁵

Küresel sistemde IMF, Dünya Bankası gibi kurum ve kuruluşların hakim konumda olduğuna ve politikaları yönettiklerine dikkat çeken Stiglitz, oluşturulan sistem içerisinde bu kuruluşların kararlarından etkilenenlerin söz hakkı dahi bulunmadığını ifade etmektedir. Zaten IMF, Dünya Bankası gibi kurumlar, hizmet ettikleri ulusların temsilcisi değildirler. Bu kurumları yönetenler de sanayileşmiş ulusların temsilcileridir.⁴⁶

IMF ve Dünya Bankası gibi ulus üstü kurumların kurulması ve bundan sonraki süreçte bunlara benzer diğer ulus üstü örgütlerin oluşturulması, ulus devletin para üzerindeki etkinliğinin giderek azalmasına sebep olmuştur. Nitekim ulus devlet ekonomiyi ilgili yetkilerini gitgide bu ulus üstü kurumlara devretmiş, böylece ulus devletin ekonomi üzerindeki gücü ve etkisi aşındırılmıştır.⁴⁷

3. Küreselleşmenin Etkisi

Buraya kadar anlatılanlarda Büyük Buhran öncesinde ve sonrasında, IMF ve Dünya Bankası gibi ulus üstü kurumların oluşturulmasında, Bretton Woods sisteminin çöküşüyle ardından yaşananlarda küreselleşmenin⁴⁸ etkisi bir gerçektir. Bu kurumların oluşturulmasıyla küreselleşmenin kontrolü bunlara geçmiştir. Nitekim küreselleşmeyi yönetenlerin IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü olduğu bilinmektedir.⁴⁹

Küreselleşmeyi yönetenler paranın kontrolünün tek bir otorite tarafından yapılması gerektiğini savunur. Dünyanın farklı ülkelerindeki finans piyasalarının tek bir şirket halinde entegre olduğu bir süreçten bahsederler. Birbirinden farklı, çeşitli para birimlerinin mevcudiyeti ülkeler arasında uluslararası finans piyasalarına erişimde eşitsizlik oluşturacaktır. Bu sebeple tam anlamıyla bir finansal küreselleşmeden bahsedilebilmesi için dünya

city%20development.> Erişim Tarihi 29 Mart 2021 Kendisinin küresel bir ortaklık olduğunu belirten ve beş kurumdan oluşan Dünya Bankası ise IMF'ye benzer şekilde kredi verme, ülkelere özel bilgi ve tavsiyeler sunma gibi görevleri bulunmaktadır. "Who We Are" (The World Bank) <<https://www.worldbank.org/en/who-we-are>> Erişim Tarihi 30 Mart 2021

⁴⁵ Chang (n 39) 16

⁴⁶ Stiglitz "Küresel Kurumların Vaatleri" (n 43) 568

⁴⁷ Gülten Kazgan, Küreselleşme ve Ulus Devlet (3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2002) 34. Bakan ve Tuncel (n 37) 58

⁴⁸ Küreselleşme (Globalleşme/ Globalization) ile ifade edilmek istenen şey Held ve diğerlerinin deyimiyle dünya çapında bir bağlılık, birbirine bağlantılı olma (interconnectedness) durumudur. Held ve diğerlerine göre küreselleşme ilk bakışta çağdaş sosyal yaşamın her alanında; kültürel olandan kriminale, finansaldan manevi olan şeylere kadar dünya çapında birbirine bağlılığın, bağlantılı olmanın genişlemesi, yayılması, derinleşmesi ve hızlanması olarak düşünülebilir David Held, Anthony McGrew, David Goldblatt and Jonathan Perraton, Global Transformations (First Published, Stanford University Press 1999) 2

⁴⁹ Stiglitz "Küresel Kurumların Vaatleri" (n 43) 566

çapında tek bir para biriminin devreye sokulması savunulmaktadır. Bahsedilen bu para birimi de tek bir uluslararası para otoritesince düzenlenmeli ve bu para biriminin yönetimini de bu otorite yapmalıdır.⁵⁰ Oysa her ülkenin kendi parası egemenliğinin sembolüdür. Hal böyle iken küreselleşme olgusunun tek bir para biriminin gerekliliğini savunması, bahsettiği bu para biriminin uluslararası bir para otoritesince düzenlenecek ve yönetilecek olması, devletlerin egemenliğini simgeleyen ulusal para birimine karşı bir tehdit oluşturmaktadır.

Wriston'a göre küreselleşmenin beraberinde getirdiği teknolojik değişim sebebiyle devletler, finansal alanı düzenleme yeteneğini kaybetmişler, sonrasında da paranın değerini denetleme imkanları ortadan kalkmıştır. Bunun nedenlerinden birisi olarak paranın dijitalleşmesini gösterir. Nitekim paranın bu yeni şekli sebebiyle hareketi artmakta ve kontrolü zorlaşmaktadır. Devlet otoritesi artık para hareketlerini düzenlemekte zorluk yaşamaktadır. Bunun aksi yönünde düşünenlere göre ise bu görüş çok da inandırıcı değildir.⁵¹ Ancak özellikle dijital paraların oluşturulması açısından düşündüğümüzde zaten ulus üstü birtakım kurumlarca devletlerin para üzerindeki egemenliği baltalanırken bir de özel kişilerin çıkardığı paralar buna eklenince egemenliğe bir darbe daha vurulmuştur denilebilir.

II. PARANIN DİJİTALLEŞMESİ

Küreselleşme ile birlikte teknolojiye gelişmeler kaydedilmiş ve birçok alanda değişiklikler yaşanmıştır. Elbette ki bu değişiklikler paraya da yansımış ve paranın dijitalleşme süreci başlamıştır. Artık para, dijital ortamda kendini göstermektedir. Teknolojiye daha fazla gelişmeler kaydedildikçe ilerleyen yıllarda fiziksel paranın neredeyse tamamen ortadan kalkması durumu ile karşı karşıya kalınabilecektir. Ancak bu durumu tamamen teknolojiye bağlamak da doğru bir yaklaşım değildir. Dijital para sistemini yalnızca teknolojik gelişmenin zorunlu bir sonucu olarak kabul etmek, bu sistemin arkasında yatan asıl sebepleri görmemek, devletleri ve bireyleri olası tehlikelere karşı savunmasız duruma düşürecektir. Bu sebeple bu başlık altında kısaca paranın dijitalleşme sürecine değinildikten sonra dijital para birimlerinden önemli olan birkaç tanesi ele alınacaktır.

A. TARİHİ GELİŞİM

İlk dönemlerde madeni paralar, ardından banknot kullanımı ve bankaların kurulması ile başlayan süreç, merkez bankalarının kurulması ve sonrasında

⁵⁰ Philip Arestis and Santonu Basu and Sushanta Mallick “Financial Globalization: The Need for a Single Currency and a Global Central Bank” (2005) 27 (3) Journal of Post Keynesian Economics 507, 508

⁵¹ Eric Helleiner, “Egemenlik, Bölgesellik ve Finansın Küreselleşmesi” (2006) (2) Çev. Şükrü Cicioğlu- Filiz Cicioğlu, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi 128, 129

paranın altına endekslenmesiyle devam etmiştir. Bretton Woods Sistemi'nin sona ermesi ile paranın altına endekslenmesinden vazgeçilmiştir. Küreselleşme ve beraberinde getirdiği teknolojik gelişmeler ve ülkeler arası ticaretin giderek yayılması ile para da birtakım gelişmeler yaşanmıştır.⁵² Nitekim Amerikan bankalarında ilk kez paranın elektronik yolla transfer edilmesi yöntemi (EFT) uygulanmıştır. Yine Amerika'da ilk kez kredi kartı kullanımına başlanmıştır ve 1975'te ATM olarak bildiğimiz para çekme makinesi ilk kez kullanılmıştır. Tüm bunların kullanımı daha sonra dünyaya yayılmıştır. Böylece paranın dijitalleşme süreci de başlamıştır.⁵³

Paranın dijital ortama girmesi ile birlikte kredi kartı, elektronik para, e-cüzdan, PayPal gibi farklı elektronik ödeme yöntemleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla para git gide fiziksel mahiyetini kaybederek dijitalleşmeye başlamıştır.⁵⁴ Wriston bu durumu modern kablolu bir ekonominin oluşturulması olarak yorumlamaktadır. Buna göre para, kendisini bitlere ve baytlara dönüştürmeye başlamıştır. Böylece artık fiber optik kablolarla ve uydu transponderleri ile para, dünyanın her bir noktasına akmaya başlamış ve paranın hızı artmıştır. Uluslararası finans piyasalarının devasa hacmi ve hızı sebebiyle egemen devletin önceden yapabildiği birçok şeyi yapma kabiliyeti frenlenmiştir.⁵⁵ Wriston'un bunları dile getirmesinin üzerinden yirmibeş yıl geçmiştir. Bugün teknoloji daha da gelişmiş, her şey daha da hızlanmıştır. Bu hızlı dönüşümler karşısında egemen devletler zorlanmakta, para üzerindeki mutlak egemenliğini kaybetmeye başlamaktadır. Dijital para birimlerinin oluşturulmasıyla devletin egemenliği tehdit edilmektedir.

B. DİJİTAL PARA BİRİMLERİ

Çalışmada dijital para birimi ile ifade edilmek istenen şey, arkasında devlet gücünün olmadığı, merkez bankaları tarafından çıkarılmayan paralardır. Farklı kaynaklarda değişik kullanımlar olsa da bu çalışmada dijital para terimi üst kavram olarak kullanılmıştır ve bu kavram, sanal para, kripto para, Bitcoin gibi dijital paraları içine almaktadır.

Dijital para birimi deyince karşımıza birkaç kavram çıkmaktadır. Çeşitli isimlerle anılan başka dijital para birimleri de mevcut olmakla birlikte, bunların mantığının, işleyişinin ve amaçlarının daha iyi anlaşılabilmesi için bu başlık altında bu kavramlardan en çok karşımıza çıkan sanal para, kripto para

⁵² Dilek (n 40) 9

⁵³ Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, "Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış" (2015) LXXIII (2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 173, 176

⁵⁴ Dilek (n 40) 9

⁵⁵ Walter Wriston, The Future of Money, Reporter: Thomas A. Bass (Wired, 10 Ocak 1996) <<https://www.wired.com/1996/10/wriston/>> Erişim Tarihi 02 Nisan 2021

ve kullanımı giderek yaygınlaşan bitcoin üzerinde durulacaktır. Ancak ifade etmek gerekir ki bunlar birbirinden farklı dijital para birimleri değildir. Kripto paralar birer sanal paradır. Bitcoin ise ilk kripto paradır. Dolayısıyla bunlar birbirinden çok başka para birimleri değil birbirlerini kapsayan, mantıkları aynı olan para birimleridir. Daha anlaşılır olması açısından ayrı ayrı başlıklar halinde ele alınacaktır.

1. Sanal Para

Sanal para birimleri sadece elektronik olarak kullanılabilen bir dijital para birimidir ve kripto para birimlerini de içermektedir. Sanal para birimi, merkezi bir banka otoritesince kontrol edilmeyen blockchain⁵⁶ (blok zincir) ağında tutulur.⁵⁷

Avrupa Bankacılık Otoritesi'nin de ifade ettiği üzere sanal para, ne bir merkez bankası ya da kamu otoritesi tarafından ihraç edilir ne de zorunlu olarak geleneksel para birimine bağlıdır. Başka bir deyişle, sanal para biriminin karşılığı bulunmasa da olur. Sanal para, gerçek ya da tüzel kişiler tarafından elektronik olarak transfer edilebilen, depolanabilen ya da takas edilebilen bir değişim aracı olarak kabul edilmektedir. Avrupa Merkez Bankası ise sanal paranın, geliştiricileri tarafından çıkarılıp yine onlar tarafından kontrol edildiğini belirtmekte ve bunun belirli bir sanal topluluğun üyeleri arasında kullanılan bir dijital para birimi olduğunu söylemektedir. Ayrıca sanal paranın düzenlenmemiş (unregulated) olduğu da ifade edilmektedir.⁵⁸

Sanal para birimleri, kapalı sistem sanal para birimleri ile tek yönlü ve çift yönlü akışa sahip sanal para birimleri şeklinde üç gruba ayrılabilir. Birinci grupta yer alan kapalı sistem sanal para birimlerinin reel ekonomide hemen hemen hiç bağlantısı bulunmamakta, sadece sanal topluluk içerisindeki sanal mal ve hizmetleri satın alırken harcanabilmektedir. Bunlar, söz konusu sanal topluluk dışında alınıp satılamamaktadır. Oyunlarda kullanılan paralarda,

⁵⁶ Satoshi Nakamoto blockchain sistemini, “Herhangi bir otorite veya finansal kuruluş olmaksızın taraflar arasındaki işlemlerin, kriptolanarak değiştirilemez şekilde kayıt altına alınması olanak veren açık kaynak kodlu, şeffaf ve dağıtık bir uzlaş sistemi” şeklinde tanımlamaktadır. Dağıtık kayıt yapısında bir başka ifade ile dağıtılmış defter teknolojisinde, merkezi bir otoritenin aracılığına ya da onun denetimine ihtiyaç duyulmamaktadır. Murat Yıldırım, “Blok Zincir Teknolojisi, Kripto Paralar ve Ülkelerin Kripto Paralara Yaklaşımları” (2019) 10 (20) Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 265, 267. Blockchain’in temelinde dağıtılmış defter teknolojisi bulunmaktadır. Bu sistemde her işlem doğrulanır ve doğrulanmış bir grup işlem ile beraber zaten mevcut olan işlem zincirine yeni bir blok eklenir. İşte blockchain (blok zincir) ismi bu şekilde meydana gelir. Burada önemli bir nokta ise zincire bir işlem eklenince bu işlemin genellikle değiştirilememesi ve ortadan kaldırılamamasıdır. Michael J. W. Rennock, Alan Cohn and Jared R. Butcher, “Blockchain Technology and Regulatory Investigations” (2018) The Journal 36

⁵⁷ Jake Frankenfield, “What Is Virtual Currency”, (Investopedia, 30 Jun 2020) <<https://www.investopedia.com/terms/v/virtual-currency.asp>> Erişim Tarihi 02 Nisan 2021

⁵⁸ “Virtual Currencies And Central Banks Monetary Policy: Challenges Ahead” (Monetary Dialogue July 2018) <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/149900/CASE_FINAL%20publication.pdf> Erişim Tarihi 05 Nisan 2021

sistem bu şekildedir. İkinci grupta yer alan tek yönlü akışa sahip sanal para birimleri bundan farklı olarak, belirli bir döviz kuru üzerinden doğrudan gerçek (real) para birimi kullanılarak satın alınabilir. Ancak bunların tekrardan gerçek para birimine geri çevrilemeyeceğini de ifade etmek gerekmektedir. Yine ilk grupta olduğu gibi bu ikinci gruptaki sanal para birimleri ile de sanal mal ve hizmet satın alınabilir. Ayrıca ikinci gruptaki para birimleri ile bazen gerçek mal ve hizmet de satın alınabilir. Facebook'un sanal para birimi Facebook Credits (FB) ikinci gruptaki sanal para birimine örnek gösterilebilir.⁵⁹

Çift yönlü akışa sahip sanal para birimleri ise üçüncü ve son gruptaki sanal para birimleridir. Kullanıcılar bu grupta kendi para birimleri ile döviz kurlarına göre sanal para alıp satabilir, sanal mal ve hizmet satın alabileceği gibi gerçek mal ve hizmet de satın alabilirler.⁶⁰ Başka bir ifade ile bu grupta kullanıcılar kendi para birimlerini sanal para birimine çevirebilirler. Ayrıca bunların sanal para birimini tekrardan gerçek paraya çevirme şansları da bulunmaktadır.⁶¹ Bitcoin, çift yönlü akışa sahip sanal para birimidir.⁶²

Sanal para birimleri Euro, Türk Lirası gibi geleneksel para birimleri değildir. Bunların yasal tedavülü ve yasal düzenlemeleri bulunmamaktadır. Yasal olarak düzenlenmiş kuruluşlar yerine özel kişilerce çıkarılmaktadırlar. En önemlisi de bunlar denetlenememektedir.⁶³ Sanal para ile yapılan işlemler yüksek derecede anonimlik sağladığı için bunlar, kara para aklama gibi birçok suçta kullanılabilir. Herhangi bir mağduriyet yaşandığında dijital paraların arkasında bir banka ya da merkezi bir otorite bulunmadığından, yasalarla garanti altına alınan bir durum söz konusu olmadığından bireyler zarar görebileceklerdir.⁶⁴

2. Kripto Para

Dijital paralardan biri olan kripto⁶⁵ paralar, sanal para kapsamına dahildir. Bankacılık sistemlerinde mevcut olanın aksine kripto paraların, merkezi

⁵⁹ "Virtual Currency Schemes" (European Central Bank October 2012) 13-14 <<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>> Erişim Tarihi 05 Nisan 2021

⁶⁰ (n 59) 14

⁶¹ Yüksel (n 53) 198

⁶² Üzer (n 2) 15

⁶³ Yüksel (n 53) 197

⁶⁴ "EBA Warns Consumers on Virtual Currencies" (European Banking Authority 12 December 2013) <<https://www.eba.europa.eu/eba-warns-consumers-on-virtual-currencies>> Erişim Tarihi 05 Nisan 2021

⁶⁵ Kripto saklı, gizli, şifreli anlamlarına gelmektedir. Kripto para kelimesindeki kripto, işlemler esnasında güvenlik ve doğrulama amacıyla kriptografinin kullanılıyor olmasından kaynaklanır ki kriptografi, verilerin ve bilgilerin sadece kendisine yetki verilen kimselerin işleyebileceği ya da okuyup yorumlayabileceği şekilde depolandığı sistemdir. <<https://www.iienstitu.com/blog/kripto-ne-demek>> Erişim Tarihi 07 Nisan 2021

olmayan bir yapısı bulunmaktadır. Bu yapının kontrolü ise yine blockchain sistemi ile sağlanmaktadır. Hükümetler geleneksel para sistemlerinde ihtiyaç halinde ya da gerekli olduğunu düşündüklerinde ulusal merkez bankaları vasıtasıyla para ihraç edebilirken, bu yetkiye sahiplerken, kripto para düzeninde bu mümkün değildir. Zira hükümetler kripto para üretemeyecekleri gibi başkalarına ait olan kripto paralara da izinsiz el koyamazlar. Ülkelerin ihraç ettiği geleneksel paralar bir otoritenin güvencesi altındayken ve bu otorite onu hem düzenleyip hem denetlerken kripto paralarda bu durum söz konusu değildir.⁶⁶

Geleneksel para transferinde arada üçüncü bir kurum mevcutken, yani arada güven duyulan bir aracı varken kripto paralarda bir aracı yoktur. Nitekim bu sistemde güvene ihtiyaç duyulmamakta ve güvenlik, birbirine karşılıklı güvensizlik duyan madenciler vasıtasıyla sağlanmaktadır.⁶⁷ Kripto paraların arkasında, para basma gücüne sahip bir otorite ve ona duyulan güven yerine, bilgisayar algoritmalarına dayalı bir güven olduğundan bahsedilmektedir.⁶⁸

Bazı yazarlara göre kripto paralar takip edilemeyen paralardır. Ticarete bu parayı kullanırken karşılığında ne alınıp satıldığı ile ilgili bir bilinmezlik söz konusudur. Bu paraların arkasında bir devlet garantisi olmadığından bunlara şüpheyle yaklaşmak gerekmektedir.⁶⁹ Bunların arkasında devlet otoritesinin bulunmaması, para transferinde arada üçüncü bir kurum olan bankaların gözetiminin olmaması kripto paralara duyulan güvensizliğin haklılığını ortaya koymaktadır.

3. Bitcoin

2008 finansal krizinde 1929 Büyük Buhran'ını tekrardan yaşamaktan korkan merkez bankaları, para basıp faiz oranlarını azaltma yoluna gittiler. Her ne kadar bankalar batmaktan kurtarılsa da para birimleri değer kaybetti. Bu kayıp, halka vergi artışı olarak döndü. Halkın bankalara, merkez bankalarına hatta hükümete olan güveni azaltırken krizi fırsata çevirmek isteyenler bir para birimi ortaya çıkardı. Merkezi olmayan bu para birimi, bitcoindi.⁷⁰

⁶⁶ Abdurrahman Çarkacıoğlu “Kripto-Para Bitcoin” (2016) Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi Araştırma Raporu 8-9

⁶⁷ Çarkacıoğlu (n 66) 9. Ayrıca bkz. Satoshi Nakamoto, “Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System” (2008) 1 <https://www.uscc.gov/sites/default/files/pdf/training/annual-national-training-seminar/2018/Emerging_Tech_Bitcoin_Crypto.pdf> Erişim Tarihi 07 Nisan 2021

⁶⁸ Dilek (n 40) 10

⁶⁹ Hakan Erkuş ve Arif Gümüş “Blockchain ve Kripto Paraların Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme” (2019) 7 (2) Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 41, 46

⁷⁰ Çarkacıoğlu (n 66) 14-15

İlk kripto para birimi olan⁷¹ Bitcoin, 2009'da kim olduğu belli olmayan Satoshi Nakamoto takma adlı bir bilgisayar uzmanı tarafından geleneksel itibari para birimlerine alternatif olarak piyasaya sürülmüştür.⁷² Bu kişinin kimliğindeki belirsizlik, onun gerçekte var olup olmadığıyla ilgili şüpheleri artırmaktadır. Güngör'e böyle bir gizliliğin arkasından bir kişi yerine büyük devletler çıkabilir. Hatta dünya düzenini şekillendiren birtakım güçler, ortak bir para birimi geliştirmek amacıyla bu yola başvurmuş olabilir. Böylelikle devletlerin uyguladığı kısıtlamalardan da kolayca kaçabileceklerdir. Nasıl ki küreselleşmeyle yerel ve ulusal olan yok edilmiş yahut itibarsızlaştırılmışsa, dijital para birimlerinin oluşturulmasıyla da bu yönde bir amaç güdülmüş olabilir.⁷³

Kendi başına bir para birimi olan Bitcoin, ulusal bir para birimine bağlı değildir. Merkezi otorite tarafından düzenlenip denetlenemez.⁷⁴ Geleneksel para birimleri devlet ve merkez bankaları gibi otorite ve garantörlere sahipken bitcoin bunlara sahip değildir. Bu otoritelerce denetimi yapılamamaktadır. Bir başka deyişle devlet otoritesinin bitcoinle ilgili herhangi bir kontrolü ve sorumluluğu bulunmamaktadır. İşlemler taraflar arasında doğrudan, araya herhangi bir kurum girmeksizin yapılmaktadır.⁷⁵ Nitekim bitcoin, merkezi bir otorite olmadan peer-to-peer (P2P) olarak ifade edilen eşler arası teknoloji tarafından yönetilmektedir.

Bitcoin sisteminde para transferleri sırasında paranın akışı görülmekle birlikte bu paranın kimden kime gittiği tespit edilememektedir. Ayrıca ifade etmek gerekir ki bu transferler, -bankaların gözetimi yerine- kullanıcıların gözetiminde gerçekleştirilmektedir. Bu transferlerin yetkili otoritelerce izlenememesi sebebiyle kara para aklama, vergi kaçakçılığı ya da diğer bazı yasa dışı iş ve işlemler ile karşılaşılabilir, toplum bundan zarar görebilir. Geleneksel paraların karşılığında mutlaka bir devlet güvencesi ya da altın-gümüş vs. olması gerekli iken bitcoinin karşılığında bunlar yerine insan güvencesi vardır. Bir güven kaybı söz konusu olduğunda ise paranın değeri hızlı bir şekilde düşmektedir. Başka bir deyişle, bitcoine olan güven sarsıldığı vakit bu durum paranın değerine yansımaktadır.⁷⁶

Geleneksel fiziki paralar yasarken yani kanunlara tabi iken bitcoin,

⁷¹ Yüksel (n 53) 199

⁷² Sarah Rotman, "Bitcoin Versus Electronic Money" (CGAP January 2014) 1 <<https://www.cgap.org/sites/default/files/Brief-Bitcoin-versus-Electronic-Money-Jan-2014.pdf>> Erişim Tarihi 07 Nisan 2021

⁷³ Güngör (n 41) 58

⁷⁴ Çarkacıoğlu (n 66) 8

⁷⁵ Asuman Sönmez, "Sanal Para Bitcoin" (2014) 4 (3) The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC 1,1

⁷⁶ Erkuş ve Gümüş (n 69) 46-47

yasal değildir. Kuralları vardır ve yalnızca ona tabidir. Geleneksel paraların arkasında bir merkezi otorite bulunduğu için bu otorite var olduğu müddetçe fiziki paralar da varlığını devam ettirebilecektir. Nitekim bunlar merkezi otoritenin güvencesi altındadır. Fakat bitcoinin arkasında herhangi bir siyasi veya ekonomik güç bulunmadığı için ayrıca, değeri arttıkça merkezi otoritenin baskısı ile karşılaşabileceği için bitcoin sürdürülebilir görülmemektedir.⁷⁷

Bitcoinle yapılan işlemlerin hepsi, isteyen herkesin rahatça erişebileceği açık muhasebe defterlerine kaydedilmektedir. Ama işlemlerde dijital imzalar kullanıldığından bu işlemleri kimlerin yaptığı meçhuldür. Nitekim gerçek kişiler Bitcoin sisteminde dijital imzaları ile işlem yapmaktadır.⁷⁸ Ancak yine de ifade etmek gerekir ki verilerin sanal ortamda paylaşıyor olması ve şifrelenmesi bile bu verilere herkesin ulaşabiliyor olması risk teşkil edebilmektedir.⁷⁹

Bitcoin bakiyelerinin sigortalı olmaması da üzerinde durulması gereken önemli meselelerdendir. Gerçekten de Bitcoin'ini herhangi bir sebeple kaybeden bir kimse, örneğin sabit diskin çökmesi ya da bir korsan tarafından Bitcoin'in depolandığı cüzdanın çalınması durumunda ne olacaktır? Bankalarda tutulan döviz bakiyeleri bazı kuruluşlarca birtakım olaylara karşı sigortalanmaktayken Bitcoin'de böyle bir durum yoktur.⁸⁰ Bu tip olaylar karşısında ne yazık ki diğer para birimleri gibi Bitcoin'in izinin sürülme imkanı bulunmamaktadır.⁸¹ Bitcoin'in arkasında merkezi bir otoritenin güvencesinin bulunmaması sebebiyle yaşanacak kayıpların sonuçlarının daha ağır olacağı söylenebilecektir.

III. DİJİTAL PARA VE EGEMENLİK İLİŞKİSİ

Paranın egemenlikle ilişkisinin bulunduğu önceki bölümlerde ifade edilmiştir. Para egemenliğin sembolüdür ve para basma yetkisi devlet tekelindedir. Ancak dijital paralarda durum farklıdır. Dijital para birimleri, özellikle kripto paralar, mevcut para sistemlerine karşı daha önce benzeri görülmemiş bir meydan okumadır.⁸² Devletin para basma tekeli elinden alınmaya çalışılmaktadır. Bu yönüyle dijital paraların egemenliğin bir simgesi

⁷⁷ Bülent Çizmeci ve İbrahim Hakan Göver “Toplumlarda Fiziksel Paradan Dijital Paraya Geçiş: Bitcoin Örneği” (2020) 21 (2) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 310, 320-321.

⁷⁸ Ersin Ünsal ve Ömer Kocaoğlu “Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri” (2018) (13) Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi 54, 56

⁷⁹ Erkuş ve Gümüş (n 69) 47

⁸⁰ “How Bitcoin Works” (Forbes 1 Ağustos 2013) <<https://www.forbes.com/sites/investopedia/2013/08/01/how-bitcoin-works/?sh=5847cc0b17ff>> Erişim Tarihi 07 Nisan 2021

⁸¹ Erkuş ve Gümüş (n 69) 47

⁸² Amar Diwakar, “States, Sovereignty and the Brave New World of Cryptocurrencies” (TRT World, 10 Ağustos 2020) <<https://www.trtworld.com/magazine/states-sovereignty-and-the-brave-new-world-of-cryptocurrencies-38793>> Erişim Tarihi 10 Nisan 2021

değil, fakat egemenliğe karşı bir tehdit olduğu söylenebilir.

Egemen devletler bu tehdide karşı sessiz kalmamak adına çeşitli yöntemler izlemişlerdir. Bunlardan en önemlileri yasaklama ya da kendi merkez bankalarında dijital paralarını üretme yöntemidir. Başka bir ifade ile egemen devletlerin bazıları bu tehdide karşı tepki olarak dijital paraların kullanılmasını, bulundurulmasını vs. yasaklama yoluna gitmişlerdir. Bazırları ise kendi dijital paralarını üretme çabasına girişmişlerdir. Böylelikle ülkelerin kendi merkez bankalarında üretilen dijital para, merkezi otorite tarafından denetlenebilecek ve tehdit olmaktan çıkacaktır.

Esasen egemen devletlerin dijital para birimi gibi küresel bir projenin dışında kalabileceğini düşünmek çok da doğru olmayacaktır. Özellikle günümüzde kapitalizmin etkin konumu göz önüne alındığında ve dijital para birimlerinin de Güngör'ün deyiimiyle, "kapitalizmin yeni enstrümanı" olduğu düşünüldüğünde, egemen devletler bunu görmezden gelemeyecek ve dijital paralarla ilgili politikalar belirleyecektir.⁸³

Bu başlık altında dijital para birimlerinin egemenliğe karşı nasıl ve ne şekilde bir tehdit oluşturduğu ele alındıktan sonra egemen devletlerin bu tehdit karşısında nasıl bir tutum izlediğinden bahsedilecektir.

A. EGEMENLİĞE KARŞI BİR TEHDİT OLARAK DİJİTAL PARA

Bugün artık devletin egemenliğini temsil eden ve egemen devlet tarafından bastırılan fiziksel paralara meydan okumaya çalışan, devletler yerine özel kişiler tarafından⁸⁴ meydana getirilen dijital paralarla karşı karşıyayız. Para dönüşmüş ve fiziki gerçekliğini kaybetmeye başlamıştır. Ancak kaybolan yalnızca paranın fiziki gerçekliği değildir. Aynı zamanda devletin para üzerindeki egemenliği de yavaş yavaş azalmakta, para devletsizleştirilmek istenmektedir. Dijital paraların ardında yatan devletsiz para fikri karşısında egemen devletler dikkatli olmalıdır. Zira çalışma kapsamında daha önce ifade edildiği üzere fiziksel paraların aksine dijital paralar merkezi bir otorite tarafından düzenlenmemekte ve denetlenmemektedir. Bunların kontrolü egemen devletlerce sağlanamamaktadır. Ayrıca bu paralar merkezi bir otoritenin güvencesi altında da değildir.

1. Devletin Tekeline Karşı Tehdit

Para basma yetkisi egemen devlete aitken, devletin tekelindeyken, dijital paralar daha önce de ifade edildiği üzere özel kişilerce çıkarılmaktadır ve egemen devletin kripto para üretme durumu bulunmamaktadır. Dijital paraların özel kişilerce çıkarılıyor olması, para basma yetkisini tekelinde bulunduran

⁸³ Güngör (n 41) 59

⁸⁴ Yüksel (n 53) 197

ve bunu, egemenliğinin bir simgesi olarak gören devletin egemenliğine karşı bir tehdittir. Cooper’a göre, blok zincir teknolojisi üzerine inşa edilen dijital paralar zaten, devletlerin para birimi üzerinde sahip olduğu tekele meydan okumaya ayarlanmıştır.⁸⁵ Bu paraların oluşturulmasındaki temel amaçlardan biri budur. Her ne kadar bunun gelişen teknolojinin doğal bir sonucu olduğu düşünülebilse de burada, paranın devletsizleştirilmeye çalışıldığı gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır.

Yasal altyapısı bulunmayan dijital paralar, merkez bankalarının ve dolayısıyla egemen devletin para basmadaki tekel gücünü sarsacaktır. Özellikle yasal ve finansal anlamda altyapının yetersiz olduğu kimi ülkelerde terör örgütleri, uyuşturucu kartelleri gibi devlet dışı birtakım aktörlerin dijital para üretimi yoluyla, yani dijital para çıkararak egemenliğe ortak olacağı ifade edilmektedir. Bir başka ifade ile devlet dışı birtakım oluşumlar bu yolla ulus devletlerin egemenliğine ortak olabilecektir. Devlet dışı bu aktörlerin dijital para üretmek şeklindeki bu stratejisinin arkasındaki saik kendi politik güçlerini oluşturma düşüncesidir.⁸⁶ Bu durum, çalışmanın ilk bölümünde bahsettiğimiz, egemene başkaldırının ya da hükümdarın egemenliğini tanımayanın para basma yoluna gitmesiyle aynıdır. Burada da devlet dışı aktörler para basma yoluyla devletin egemenliğine başkaldırmakta ve egemenliğe ortak olmaya çalışmaktadır.

Dijital paralar, düzenleyici otoritelerin ve devlet mekanizmalarının kontrolünün bulunmadığı bir dünya inşa etme arzusunda olanlar için, bunun hayalini kuranlar için bir devrim niteliğindedir. Hatta bu, bazıları için ulusların kaybolup solup gittiği post-kapitalist bir geleceğin de temelidir.⁸⁷

2. Tehdidin Bir Başka Boyutu

Dijital para birimlerinin meydana getirilmesindeki temel saiklerden birisi Euro, Türk Lirası gibi geleneksel para birimlerinin piyasa üzerindeki etkisini ortadan kaldırmaktır.⁸⁸ Bugün için bu amaca henüz ulaşamamış olması bundan sonra ulaşamayacağı manasına gelmemektedir. Geleneksel para birimleri egemen devlet tarafından basılmakta ve bu durum egemenliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Geleneksel para birimlerinin piyasadaki etkinliğine son verme düşüncesi, devletlerin egemenliğine yönelik bir tehdit olarak algılanmalıdır. Zira devletin egemenliğinin bir simgesi olarak piyasada

⁸⁵ James Cooper, “With Central Bank Digital Currencies, States Are Reasserting Power Over Money” (Coindesk, 3 Mart 2020) <https://www.coindesk.com/even-with-cbdc-the-state-wont-forfeit-its-power-over-money?utm_source=hootsuite&utm_medium=twitter&utm_term=Events&utm_content=Register&utm_campaign=FATF> Erişim Tarihi 12 Nisan 2021

⁸⁶ Üzer (n 2) 116. Ayrıca bkz. Dilek (n 40) 25

⁸⁷ Diwakar (n 82)

⁸⁸ Erkuş ve Gümüş (n 69) 46

yerini alan para, birtakım güçler tarafından etkisizleştirildiğinde, devletin de etkisiz hale getirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu halde devletsiz paraların, başka bir ifade ile arkasında bir devletin bulunmadığı, bir devlet tarafından düzenlenip denetlenemeyen paraların piyasada hüküm sürmesi durumuyla karşı karşıya kalınacaktır.

Dijital para birimlerinin oluşturulmasının arkasındaki bir diğer saik de merkez bankalarıyla rekabet edebilme düşüncesidir.⁸⁹ Bu düşüncenin beraberinde merkez bankalarınca çıkarılan ulusal para birimleriyle rekabet etme isteği vardır. Ulusal paranın egemenliğin bir simgesi olduğu, egemen devletin para basma yetkisini kendi merkez bankası aracılığıyla kullandığı düşünüldüğünde, ülkenin merkez bankasına ve onun çıkardığı ulusal para birimine yapılan bir tehdidin, bir meydan okumanın, egemen devletin egemenliğine yapılan bir tehdit olduğu sonucuna varılacaktır.

Daha önce ifade edildiği gibi dijital para birimleri merkezi bir otorite tarafından düzenlenmemekte, merkez bankalarınca çıkarılmamakta, bunun yerine özel kişilerce çıkarılmaktadır. Bu yönüyle dijital paraların özerk olduğu söylenebilecektir. Bu özerk para birimi ekonomide dolaştığı vakit, ülkelerin merkez bankalarının çıkardığı ulusal para birimleriyle rekabet edecektir. Esasen ulusal para birimleri ekonomideki yabancı para birimleriyle bilhassa ABD Doları ile rekabet halindedir. Dolayısıyla dijital paranın merkez bankası için doğurduğu zorluklar yabancı para biriminin mevcudiyetinden kaynaklanan zorlukla temelde aynıdır.⁹⁰

B. EGEMENİN BU TEHDİT KARŞISINDAKİ TUTUMU

Dijital paralar devletin para basma tekeline, dolayısıyla egemenliğine tehdit oluştururken egemen devletin bu duruma sessiz kalması elbette beklenemez. Bu para birimlerinin belirli bir ulus devletten bağımsız olacak biçimde tasarlanmış olması, ülkelerin yahut çok uluslu kuruluşların bu para birimlerine kayıtsız kalacağı anlamına gelmemektedir.⁹¹

Egemen devletlerin dijital paralara tepkileri farklılaşmaktadır. Bazı devletler dijital para birimlerinin mevcut riskleri hakkında halka uyarılarda bulunurken diğer bazıları bu paraların yasal olmadığını ifade etmektedir. Bazı merkez bankaları Bitcoin hizmetlerine lisans vermeyi ve bunların gözetimini yapmayı düşünmektedir. Bazı ülkeler dijital paraları para birimi olarak kabul etmeseler de bunları ödeme aracı olarak benimseyebilmektedir.

Söz konusu tehdit karşısında bazı devletler doğrudan yasaklama yoluna

⁸⁹ Max Raskin and David Yermack “Digital Currencies, Decentralized Ledgers, And The Future Of Central Banking” (2016) NBER Working Paper No. 22238 1, 1

⁹⁰ Raskin and Yermack (n 89) 5

⁹¹ Diwakar (n 82)

giderek egemenliği karşısında mevcut olan bu tehdidi bertaraf etmeye çalışmaktadır. Bu yasaklamaların bazılarının arkasında kendi dijital parasını üretme fikrinin yattığı söylenebilir. Diğer bazı devletler ise merkez bankalarında kendi dijital paralarını oluşturma çabasına girmişlerdir. Böylece kendi egemenliği altında, merkezi otorite tarafından düzenlenip denetlenebilen, o devlete ait bir dijital para, egemenliğe karşı tehdit olmaktan çıkıp, egemenliğin simgesi haline dönüşecektir. Başka bir ifade ile egemen güç, kendi dijital parasını oluşturarak söz konusu tehdide, karşı hamle yapmaktadır. Dijital paralara yasaklama getiren bazı ülkelerin de kendi merkez bankalarında dijital para üretme çabasına girdikleri görülmektedir.

Bu başlık altında egemen devletlerin dijital paralara yasaklama getirmesinden ve kendi dijital parasını üretme çabasından bahsedilecektir.

1. Yasaklama

Otoriteler, kendi egemenliklerini tehdit eden dijital para birimlerine bir tepki olarak onların kendi ülkelerinde kullanımını yasaklayabilmektedir. Uygulamada bu durum dijital paralarla ilgili finansal aktivitelerin yasaklanması biçiminde olabileceği gibi bunların takasının ya da satışının yasaklanması şeklinde de olabilmektedir. Ülkeler, finansal kuruluşların dijital para birimleriyle işlemler yapmasını, bu paraların ticaretini yapmasını ve bunları kullanmasını yasaklayarak dijital para birimlerinden kaynaklanabilecek tehlikelerden korunmaya da çalışmaktadır.⁹²

Bazı ülkeler dijital paraların kullanımını tamamen yasaklarken bazı ülkelerde bunlar kısmen yasaklanmıştır. Örneğin Fas ve Vietnam'da bitcoin tamamen yasaklanmıştır. Oysa Kolombiya'da kısmen yasaklama getirilmiştir.⁹³ Fas Döviz Bürosu, söz konusu para birimleriyle yapılan işlemlerin döviz düzenlemelerinin ihlali anlamına geldiğini belirtmiş ve bunun yürürlükteki metinlerde öngörülen para cezaları ve diğer cezalara tabi olduğunu ifade etmiştir. Vietnam'da da benzer bir durum söz konusudur. Vietnam Devlet Bankası, 30 Ekim 2017 tarihinde bir kararname yayımlamış Bitcoin ve diğer sanal para birimlerinin yasal bir ödeme aracı olmadığını belirtmiştir. Bunların tedarik edilmesini, ihraç edilmesini, kullanılmasını yasaklamıştır. Kararnameye ve ilgili diğer yasalara aykırı hareket edenlerin ise para cezası ile karşı karşıya oldukları belirtilmiştir. Kolombiya'da⁹⁴ ise dijital para birimlerine

⁹² Üzer (n 2) 100-110

⁹³ Yıldırım (n 56) 274

⁹⁴ Kolombiya'da The Superintendencia Financiera (SF), Haziran 2017'deki genelgesinde Bitcoin'in Kolombiya'da para birimi olmadığını, ülkedeki tek yasal para biriminin Kolombiya Pesosu olduğunu vurgulamıştır. Banco de la República'nın ise Kolombiya'da para basma konusunda münhasır yetkiye sahip olduğunu, başka bir ifade ile para basma konusunda tek yetkili otoritenin Banco de la República olduğunu belirtmiştir. Kripto para birimleri hakkında da birtakım uyarılarda bulunmuştur. "Regulation of Cryptocurrency

yatırım yapılması tamamen yasaklanmamakla birlikte finansal kurumların, bu para birimlerini içeren işlemleri kolaylaştırması engellenmek suretiyle dolaylı kısıtlamalar getirilmiştir.⁹⁵

Çin, kripto borsalarını yasaklamıştır.⁹⁶ Hindistan da kripto paralara yasaklama getirmek için çalışmaktadır. ABD her ne kadar kripto para birimlerine bir yasaklama getirmese de bunları desteklediği de söylenemeyecektir. Nitekim ABD, küresel finasta doların hakim konumunu muhafaza etmesini arzuladığı için, kripto para birimini desteklemesi doların gücünün baltalanması demek olduğundan ortada bir çelişki söz konusudur.⁹⁷

Türkiye’de 30.04.2021 tarihinden itibaren kripto paraların ödemelerde kullanımı yasaklanmıştır. “Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik”in ilgili üçüncü maddesinin iki ve üçüncü fıkralarına göre, bu para birimleri artık ödemelerde doğrudan yahut dolaylı olarak kullanılamayacak ve bunların kullanılmasına yönelik hizmet sunulamayacaktır. Mezkur Yönetmelik’in dördüncü maddesinin ilk fıkrasında ödeme hizmeti sağlayıcılarının, bu hizmetin sunumunda ya da elektronik para ihracında doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kripto para birimlerinin kullanılacağı biçimde iş modeli geliştiremeyecekleri ve buna ilişkin hizmet de sunamayacakları belirtilmiştir. İkinci fıkrada ise ödeme ve elektronik para kuruluşlarının, bu para birimlerine dair alım-satım, transfer ya da ihraç hizmeti veya bunları saklama hizmeti sunan platformlara aracılık edemeyeceği düzenlenmiştir. Ayrıca bunlar, bahsedilen platformlardan yapılacak fon transferlerine de aracılık edemeyeceklerdir.⁹⁸

2. Dijital Para Üretme

Dijital paralar devletin önceliğine, para basma ve kontrol etme tekeline meydan okurken devlet onaylı, egemen destekli dijital para birimleri geliştirmeye yönelik çalışmalar devletlerin, kendilerine yapılan tehdide

Around the World” (Library of Congress Law, June 2018) <<https://www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/world-survey.php#colombia>> Erişim Tarihi 16 Haziran 2021

⁹⁵ “Regulation of Cryptocurrency Around the World” (n 94)

⁹⁶ Ayrıca bkz. İlk coin teklifi yani ICO’lar Çin’de tamamen yasaklanmıştır. Ayrıca ICO Kuralları yayınlanmış ve bu Kurallar uyarınca kripto para birimi ticaret platformlarına çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Bu platformların kripto para almaları, satmaları, aracı hizmet sağlamaları ve bunlar için fiyat belirlemeleri yasaklanmıştır. Yine bu Kurallarla finansal kurumlar için de yasaklar getirmiş, bu kurumların kripto paralar için doğrudan ya da dolaylı olarak hizmet sağlaması yasaklanmıştır. Zaten 2013’ten beri yürürlükte olan Bitcoin’le ilgili olarak banka işlemlerine yönelik bir yasak vardır. Bankaların Bitcoin ile işlem yapması yasaklanmıştır. Laney Zhang, “Regulation of Cryptocurrency: China” (Library of Congress Law, June 2018) <<https://www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/china.php>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2021

⁹⁷ Diwakar (n 82)

⁹⁸ Ödemelerde Kripto Varlıkların Kullanılmamasına Dair Yönetmelik, RG 16.04.2021/31456

karşı manevra yapmaya çalıştığının bir göstergesidir. Ayrıca devletler böyle yaparak bu sürece, gelişmelere ayak uydurmaya da çalışmaktadır.⁹⁹ Merkez bankalarınca çıkarılmayan diğer dijital paraların, merkez bankasının para arzı ve para politikası üzerindeki kontrolünü zayıflatacağı endişesi “merkez bankası dijital para biriminin” (CBDC) oluşturulmasında önemli bir etkidir.¹⁰⁰

Çalışmanın ilk kısmında bahsedilen ulus üstü kuruluşların, kripto paraya yaklaşımları benzerlik göstermektedir. IMF ve Dünya Bankası ortak bir kripto para fikri üzerinde durmakta ve bu konuda çalışmalar yapmaktadır.¹⁰¹ ABD Merkez Bankası FED, dijital paraya çok sıcak bakmasa da gelişmelere seyirci kalmayarak dijital para olasılığı (Fedcoin) üzerinde araştırmalar yapmaktadır.¹⁰²

IMF, Dünya Bankası vb. ulus üstü kuruluşların yaptığı gibi ülkelerin merkez bankaları da bir araştırma ve çalışma grubu oluşturarak CBDC kavramını araştırmaya çalışmışlardır. CBDC’lerin özelliği merkez bankaları tarafından üretilip, verilmeleri ve yine merkez bankalarınca kontrol edilecek olmalarıdır. Burada ifade edilmesi gereken önemli bir nokta ise üretilen bu dijital paraların, geleneksel (fiat) para birimlerinin dijital versiyonu olmasıdır. Ayrıca bu paraların geleneksel paralarla aynı özelliklerin çoğunu temsil etmeleri amaçlanmaktadır. Bu konuda en önemli örnek olan Çin, kendi egemen dijital para birimi projesini başlatmıştır. İlk resmi dijital para birimini piyasaya sürme yolunda ilerlemektedir.¹⁰³ Türkiye de dijital paralarla ilgili çalışmalar başlatmış ve ilerleyen süreçte Merkez Bankası’nda test için çalışmalar yapılacağı bildirilmiştir.¹⁰⁴

Dünyanın en eski merkez bankası olduğunu ifade ettiğimiz İsveç Riksbank ise giderek genişleyen dijital bir dünyada hangi rolü üstlenmesi gerektiği ile ilgili düşüncelerinin olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte madeni para ve banknot kullanımının toplumda azaldığını söyleyerek dijital formda

⁹⁹ Diwakar (n 82)

¹⁰⁰ İbrahim Al ve Haydar Akyazı, “Merkez Bankası Dijital Parası ve Para Politikasına Yansımaları” (2019) 19 (3) BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 573, 574

¹⁰¹ “IMF ve Dünya Bankası’ndan Yeni Bir Kripto Para Birimi” (Blockchain Türkiye, 15 Nisan 2019) <<https://bctr.org/imf-ve-dunya-bankasindan-yeni-bir-kripto-para-birimi-8614/>> Erişim Tarihi 15 Nisan 2021

¹⁰² Ann Saphir, “Fedcoin? The U.S. Central Bank is Looking Into It” (Reuters, 6 February 2020) <<https://www.reuters.com/article/us-usa-fed-brainard-idUSKBN1ZZ2XF>> Erişim Tarihi 15 Nisan 2021

¹⁰³ Diwakar (n 82). Halbuki Çin, özel olarak çıkarılan dijital para birimlerine baskı yapıyordu. Artık kendi merkez bankasında kendi dijital para birimini çıkarmaya çalışıyor. Çıkarılacak bu dijital para birimi, merkez bankası tarafından desteklenen egemen para biriminin dijital bir versiyonu olacaktır. Ayrıca ifade etmek gerekir ki çıkarılacak dijital para, özel kişilerce çıkarılanların aksine Çin Yuanı ile aynı yasal statüye sahip olacaktır. Zhang (n 95)

¹⁰⁴ “Merkez Bankası Kendi Dijital Parasını Üretiyor” (TRT Haber, 10.02.2021) <<https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/merkez-bankasi-kendi-dijital-parasini-uretiyor-555201.html>> Erişim Tarihi 15 Nisan 2021

“e-krona” olarak ifade edilen merkez bankası dijital para birimi için bir proje başlatmıştır.¹⁰⁵

Cooper’a göre devlet, egemen destekli kendi dijital para birimlerini oluşturarak geri dönmektedir. Burada kast edilen şey, devletin böyle yapmakla egemenliği karşısındaki bu tehdide baş kaldırıyor olması ve egemenliğinden vazgeçmediğini gösteriyor olmasıdır. “Hiçbir şey bir devletin blockchain ve kripto para birimi gibi merkezi olmayan teknolojiler üzerindeki kontrolünden daha merkezi değildir.” diyen Cooper, egemen devletin halen güçlü olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁶ Bu görüşü destekleyenlere göre dijital paralar, özellikle kripto paralar henüz devlet aygıtını aşma yeteneğine sahip değildir. Buna göre, dijital para arzı birileri tarafından kontrol edildiği müddetçe yönetim mekanizmaları da var olmaya devam edecektir.¹⁰⁷

SONUÇ

Küresel dünyanın artık dijital dünya/çağ olarak adlandırılması genel kabul görmektedir. Bu kabul, içinde bulunduğumuz zamanın yeni bir zaman dilimi olduğunu düşündürmektedir. Oysa temel argümanlar aynıdır. Bu argümanlardan biri de paradır. Çalışmada da değinildiği gibi para, egemenliğin aracı olarak önemli bir işleve sahiptir. Dijital bir çağda yaşıyorsa parasının da dijital olmaması düşünülemez, denilebilir.

Özellikle 1900’lü yılların başından beri varlığı ile dünya savaşlarına hem ulusal hem ulus üstü yapıların kurulmasına sebep olan paranın, dijitalleşme ile beraber izleyeceği yolun, aynı zamanda ülkelerin ve dünyanın geleceğine dair önemli gelişmeler/olaylar yaşanarak ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Çünkü para, son iki yüzyılın belirleyici aktörü olmuştur. Dijital paranın da yüzyılımızda gelişimi/değişimi takip edilerek hem devletler hem hukuk hem de insan hakkında birtakım yargılara/değerlendirmelere varmak mümkün olacaktır.

Paranın egemenlikle ilişkisi aslında paranın ilk kullanıldığı dönemlerden bu yana var olagelmıştır. Hükümdarlar, krallar egemenliklerinin göstergesi olarak kendi adlarına para bastırdıkları gibi bunların egemenliklerini tanımayarak kendi egemenliğini ilan etmek isteyenler de para bastırmışlardır.

Geçmişte nasılsa günümüzde de aynı şekilde para basma yetkisini tekelinde bulunduran devletlerin egemenliğini tehdit etmek isteyenler, kendi paralarını çıkarmaktadır. Dijital paralar bu şekilde oluşturulmuştur. Bunlar bir devlet tarafından değil de özel kişilerce çıkarılmaktadır ve ulusal para birimine meydan okumaktadır.

¹⁰⁵ “E-Krona” (Sveriges Riksbank) <<https://www.riksbank.se/en-gb/payments--cash/e-krona/>>
Erişim Tarihi 15 Nisan 2021

¹⁰⁶ Cooper (n 85)

¹⁰⁷ Diwakar (n 82)

Geçmişten bugüne devletin para üzerindeki egemenliği aşındırılmaya çalışılmıştır. Ulus üstü kurumlar, aldıkları kararlarla, yaptıkları hamlelerle ülkelerin ekonomilerini etkilemekte, ulus devletin para üzerindeki mutlak egemenliğini sarsmaktadır. Ulus devletin egemenliğini sarsan bir başka olgu ise dijital paralardır. Bunu daha iyi gözlemleyebilmek ve anlayabilmek için dijital paraların oluşturulmasından önceki durumu, yaşanan süreci; merkez bankalarını, ulus üstü kurumların oluşturulmasını bilmek gerekir. Dijital para birimlerinin, özellikle de Bitcoin'in meydana getirilmesini, tek bir para birimi hedefinin bir uzantısı olarak görmek yanlış olmayacaktır. Zira küreselleşmenin mantığı, ulusal olanı aşındırma hatta onu yok etme düşüncesiyle ilerlemektedir. Dijital para birimleri de ulusal paraların piyasadaki varlığını aşındırma hedefindedir. Bu amaçla, ulusal paraları itibarsızlaştırmaya çalışmakta ve parayı devletsizleştirmek istemektedir. Esasen, küreselleşme mantığında piyasada her bir ulusun paralarının ayrı ayrı yer alması küresel sistemi yönetenler için zorluk teşkil edecektir. Bu sebeple tek bir para birimi ve tek bir otorite arzusu vardır. Bu arzu, daha kolay hakimiyet sağlama maksadının bir yansımasıdır.

Çalışmada ifade edildiği üzere dijital paralar devletsiz, denetimsiz, yasal sınırlamaların olmadığı bir dünya hayaliyle oluşturulsa da bu, sürdürülebilir bir şey değildir. Zira denetim, beraberinde düzeni ve güveni getirir. Dijital para birimlerinde ise denetimsiz ve düzensiz bir sistem vardır. Devlet denetiminin bulunmaması, suç işleme arzusunda olanların işini kolaylaştırmaktadır.

Dijital paralarla ilgili işlemlerin merkezi otoritenin güvenine dayanmaması yaşanacak mağduriyetlerin giderilememesine sebep olacaktır. Devletler hem kendi egemenliklerini hem de vatandaşlarını korumak için dijital para birimleri karşısında dikkatli olmalıdır. Bu açıdan, ülkelerin kendi merkez bankalarında kendi dijital para birimlerini üretecek olmaları olumlu bir gelişmedir. Zira bu durum, başta da ifade edilen devletsiz, denetimsiz bir dünya hayalinde olanlar için cevap mahiyetindedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Atçeken Z ve Bedirhan Y, Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi (3. Baskı, Eğitim Yayınevi 2016)

Bodin J, On Sovereignty, Julian H. Franklin (ed) (first published, Cambridge University Press, 1992)

Chang M, Monetary Integration in the European Union (First Published, Palgrave Macmillan)

Fülberth G, Kapitalizmin Kısa Tarihi, Çev. Sadık Usta (4. Basım, Yordam Kitap 2018)

Gözler K, Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi (1. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları 2001)

Gözler K, Anayasa Hukukunun Genel Esasları (6. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım 2015)

Held D, McGrew A, Goldblatt D and Perraton J, Global Transformations (First Published, Stanford University Press 1999)

Kazgan G, Küreselleşme ve Ulus Devlet (3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2002)

Keskin M, Merkez Bankası ve Hazine (2. Baskı, Astana Yayınları 2020)

Stiglitz JE, Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, Çev. Arzu Taşçıoğlu/ Deniz Vural (1. Basım, Plan B Yayıncılık 2002)

Stiglitz J, “Küresel Kurumların Vaatleri” içinde Held, D. ve McGrew (eds), Küresel Dönüşümler (2. Baskı, Phoenix Yayınevi 2014)

Dergiler

Al İ ve Akyazı H, “Merkez Bankası Dijital Parası ve Para Politikasına Yansımaları” (2009) 19 (3) BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 573-593

Arestis P and Basu S and Mallick S, “Financial Globalization: The Need for a Single Currency and a Global Central Bank” (2005) 27 (3) Journal of Post Keynesian Economics 507-531

Ateş BA, “Kripto Para Birimleri, Bitcoin ve Muhasebesi” (2016) 7 (1) Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 349-366

Bakan S ve Tuncel G, “Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi” (2012) 2 (3) Birey ve Toplum 51-65

Çizmecı B ve Göver İH, “Toplumlarda Fiziksel Paradan Dijital Paraya Geçiş: Bitcoin Örneği” (2020) 21 (2) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 310-333

Dilek Ş, “Blockchain Teknolojisi ve Bitcoin” (2018) (231) Analiz, SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı 1-32

Erdem E, “Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası” (2006) (56) Bankacılar Dergisi 10-28

Erkuş H ve Gümüş A, “Blockchain ve Kripto Paraların Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme” (2019) 7 (2) Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 41-49

Güngör K, “Kripto/Dijital Para Ne Kadar Güvenli” (2021) 8 (97) Ayrıntı Dergisi 56-61

- Helleiner E, “Egemenlik, Bölgesellik ve Finansın Küreselleşmesi” (2006) (2) Çev. Şükrü Cicioğlu- Filiz Cicioğlu, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi 128-149
- İşcan İH, “Dünyada Merkez Bankacılığının Gelişimi ve 2008 Finansal Krizi’ne Yönelik Yaklaşımları ile Amerikan ve Avrupa Merkez Bankacılığı” (2016) 27 (101) Ekonomik Yaklaşım 63-109
- Karakaş M ve Adak M, “Küreselleşen Dünya Ekonomisi ve IMF’nin Değişen Rolü” (2013) 9 (18) Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi 157-180
- Raskin M and Yermack D, “Digital Currencies, Decentralized Ledgers, And The Future Of Central Banking” (2016) NBER Working Paper No. 22238 1-18
- Rennoek MJW, Cohn A and Butcher JR, “Blockchain Technology and Regulatory Investigations” (2018) The Journal 35-44
- Sönmez A, “Sanal Para Bitcoin” (2014) 4 (3) The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC 1- 14
- Tokgöz E, “Merkez Bankalarının Bağımsızlığı” (1995) 13 Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1-28
- Turna F, “Geçmişten Günümüze Merkez Bankaları ve Modern Merkez Bankacılığının Bir Örneği: Avrupa Merkez Bankası” (2014) 1 (1) Journal of Life Economics 41-56
- Ünsal E ve Kocaoğlu Ö, “Blok Zinciri Teknolojisi: Kullanım Alanları, Açık Noktaları ve Gelecek Beklentileri” (2018) (13) Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi 54-64
- Yıldırım M, “Blok Zincir Teknolojisi, Kripto Paralar ve Ülkelerin Kripto Paralara Yaklaşımları” (2019) 10 (20) Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 265-277
- Yılmaz G ve Alganer Y, “Amerikan Merkez Bankası (Fed)’nın Oluşumu, Tarihsel Seyri, İşleyişi ve Küresel Etkinliği” (2014) 51 (595) Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 59-71
- Yüksel AEB, “Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları’na Hukuki Bir Bakış” (2015) LXXIII (2) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 173-220

Diğer Kaynaklar

- Çarkacıoğlu A, “Kripto-Para Bitcoin” (2016) Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi Araştırma Raporu
- Hoca B, Bankacılıkta Doğrudan Yabancı Yatırımlar: 1994 Sonrası Dönüşüme Marksist Bir Yaklaşım (Doktora Tezi 2008) Marmara Üniversitesi SBE Kültür ve Tarih Ansiklopedisi 2 210-211

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 37 (2009)

Ünal H, Merkez Bankası Bağımsızlığı'nın Enflasyon ile İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama (Yüksek Lisans Tezi 2008) Atatürk Üniversitesi SBE

Üzer B, Sanal Para Birimleri (Uzmanlık Yeterlilik Tezi 2017)

İnternet Kaynakları

“Aldrich Plan” <[http://www.let.rug.nl/usa/essays/general/a-brief-history-of-central-banking/aldrich-plan-\(1910\).php](http://www.let.rug.nl/usa/essays/general/a-brief-history-of-central-banking/aldrich-plan-(1910).php)> Erişim Tarihi 22 Mart 2021

Bodin J “Devletin Altı Kitabı” Batıya Yön Veren Metinler II <<http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/makale/devletin-alti-kitabi.html>> Erişim Tarihi 07 03 2021

Cooper J, “With Central Bank Digital Currencies, States Are Reasserting Power Over Money” (Coindesk, 3 Mart 2020) <https://www.coindesk.com/even-with-cbdc-the-state-wont-forfeit-its-power-over-money?utm_source=hootsuite&utm_medium=twitter&utm_term=Events&utm_content=Register&utm_campaign=FATF> Erişim Tarihi 12 Nisan 2021

Diwakar A, “States, Sovereignty and the Brave New World of Cryptocurrencies” (TRT World, 10 Ağustos 2020) <<https://www.trtworld.com/magazine/states-sovereignty-and-the-brave-new-world-of-cryptocurrencies-38793>> Erişim Tarihi 10 Nisan 2021

“Dünya’da ve Türkiye’de Merkez Bankacılığı” (Ankara Üniversitesi) <https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/23984/mod_resource/content/1/Bankacilik_S.ve_Mev_3.pdf> Erişim Tarihi 16 Mart 2021

“EBA Warns Consumers on Virtual Currencies” (European Banking Authority 12 December 2013) <<https://www.eba.europa.eu/eba-warns-consumers-on-virtual-currencies>> Erişim Tarihi 05 Nisan 2021

Editors of Biography.com, “J. P. Morgan Biography” (Biography.com, 12 June 2020) <<https://www.biography.com/business-figure/jp-morgan#synopsis>> Erişim Tarihi 22 Mart 2021

“E-Krona” (Sveriges Riksbank) <<https://www.riksbank.se/en-gb/payments--cash/e-krona/>> Erişim Tarihi 15 Nisan 2021

Frankenfield J, “What Is Virtual Currency”, (Investopedia, 30 Jun 2020) <<https://www.investopedia.com/terms/v/virtual-currency.asp>> Erişim Tarihi 02 Nisan 2021

“History of the Federal Reserve” (Federal Reserve Education) <<https://www.federalreserveeducation.org/about-the-fed/history>> Erişim Tarihi 22 Mart 2021

“How Bitcoin Works” (Forbes 1 Ağustos 2013) <<https://www.forbes.com/sites/investopedia/2013/08/01/how-bitcoin-works/?sh=5847cc0b17ff>> Erişim Tarihi 07 Nisan 2021

“How Does the International Monetary Fund Function?” (Investopedia) <<https://www.investopedia.com/ask/answers/051415/how-does-international-monetary-fund-function.asp#:~:text=The%20International%20Monetary%20Fund%20aims,%2C%20lending%2C%20and%20capacity%20development.>> Erişim Tarihi 29 Mart 2021

“IMF ve Dünya Bankası’ndan Yeni Bir Kripto Para Birimi” (Blockchain Türkiye, 15 Nisan 2019) <<https://bctr.org/imf-ve-dunya-bankasindan-yeni-bir-kripto-para-birimi-8614/>> Erişim Tarihi 15 Nisan 2021

“Merkez Bankası Kendi Dijital Parasını Üretiyor” (TRT Haber, 10.02.2021) <<https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/merkez-bankasi-kendi-dijital-parasini-uretiyor-555201.html>> Erişim Tarihi 15 Nisan 2021

Nakamoto S, “Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System” (2008) 1-9 <https://www.uscc.gov/sites/default/files/pdf/training/annual-national-training-seminar/2018/Emerging_Tech_Bitcoin_Crypto.pdf> Erişim Tarihi 07 Nisan 2021

“Regulation of Cryptocurrency Around the World” (Library of Congress Law, June 2018) <<https://www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/world-survey.php#colombia>> Erişim Tarihi 16 Haziran 2021

Rotman S, “Bitcoin Versus Electronic Money” (CGAP January 2014) 1 <<https://www.cgap.org/sites/default/files/Brief-Bitcoin-versus-Electronic-Money-Jan-2014.pdf>> Erişim Tarihi 07 Nisan 2021

Saphir A, “Fedcoin? The U.S. Central Bank is Looking Into It” (Reuters, 6 February 2020) <<https://www.reuters.com/article/us-usa-fed-brainard-idUSKBN1ZZ2XF>> Erişim Tarihi 15 Nisan 2021

The Editors of Encyclopaedia Britannica, “Bank of England” (Britannica) <<https://www.britannica.com/topic/Bank-of-England>> Erişim Tarihi 18 Mart 2021

“Türkiye’de Banknot Basımının Tarihçesi” (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2012) <<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ff12d2fd-64d1-46cd-955b-6e45a51c2930/02.pdf?MOD=AJPERES>> Erişim Tarihi 07 Mart 2021

“The Bretton Woods Conference, 1944” (U.S. Department of State) <<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/time/wwii/98681.htm#:~:text=The%20Bretton%20Woods%20Conference%2C%20officially,post%2DWWII%20international%20monetary%20system>> Erişim Tarihi 29 Mart 2021

“Virtual Currency Schemes” (European Central Bank October 2012) 13-14
<<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>> Erişim Tarihi 05 Nisan 2021

“Virtual Currencies And Central Banks Monetary Policy: Challenges Ahead” (Monetary Dialogue July 2018) <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/149900/CASE_FINAL%20publication.pdf> Erişim Tarihi 05 Nisan 2021

“Who We Are” (The World Bank) <<https://www.worldbank.org/en/who-we-are>> Erişim Tarihi 30 Mart 2021

Wriston W, The Future of Money, Reporter: Thomas A. Bass (Wired, 10 Ocak 1996) <<https://www.wired.com/1996/10/wriston/>> Erişim Tarihi 02 Nisan 2021

Zhang L, “Regulation of Cryptocurrency: China” (Library of Congress Law, June 2018) <<https://www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/china.php>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2021

“1668-Sveriges Riksbank is Founded” (Sveriges Riksbank) <<https://www.riksbank.se/en-gb/about-the-riksbank/history/historical-timeline/1600-1699/sveriges-riksbank-is-founded/>> Erişim Tarihi 18 Mart 2021

